Ronahî
Şopdara Rastiyê ye
Rojnameya siyasî, civakî û çandî | Jimar :1390 | 1-Tîrmeh-2026 | www.ronahi.net/ku/

Navnîşan
www.ronahi.net/ku/
rojnameyaronahi
@ronahikurdi55
nameronahi@gmail.com
Rojnameya Ronahî
+963 984 370 218

Çaksazekî sobeyan pîşeya bavê xwe ji windabûnê diparêze

Hêvî Keleş/ Qamişlo

Hebîb Danho piraniya roja xwe di dikana xwe ya biçûk de li bajarê Tirbespiyê derbas dike, li wir ew karê xwe yê çêkirina sobeyan didomîne, pîşeyek ku wî ji bavê xwe girtiye û bûye beşek ji jiyana wî.

Karên destan çîrokên mirovan hildigirin ku bi salan ked, ezmûn û sebir nîşan didin, nemaze dema ku ew ji bo tevahiya malbatekê dibin çavkaniya debara jiyanê. Li bajarê Tirbespiyê, Hebîb Denho pîşeya çaksazîkirina sobeyan berdewam dike, pîşeyek ku wî bi dehan salan kiriye û mîrateyek malbatî diparêze ku bavê wî bi dehsalan berê dest pê kiribû.

Mîrateya bavê xwe berdewam dike

Habîb Denho 51 salî ye, lê ew hîn jî hûrguliyên rojên xwe yên destpêkê yên di vî karî de wekî ku duh qewimîbe, bi bîr tîne. Dema ku ew xortekî 22 salî bû, wî dest pê kir ku bi bavê xwe re biçe dikanê da ku ji wî çawaniya pîşeyê fêr bibe. Ji bo wî ne tenê karekî rojane bû, ew dibistanek bû ku jê fêrî sebir û berpirsiyariyê bû. Di vê çarçoveyê de, Denho got ku têkiliya wî bi pîşeyê re di ciwaniya wî de dest pê kir dema ku ew gelek caran bi bavê xwe re bû alîkar. Wî rave kir ku bavê wî yek ji yên pêşîn bû ku di vî warî de li herêmê xebitî û ew dixwest ku pisporiya xwe gav bi gav veguhezîne wî heya ku ew bikaribe karê bi serbixwe temam bike.

Denho zêde kir: "Kar di wê demê de bi giranî li ser çêkirina sobeyên kerosînê bû, ku di malan de bi berfirehî dihatin bikar anîn. Ew ji bo piraniya malbatan amûrek bingehîn a çêkirina xwarinê û germkirinê bûn û hewcedariya vê pîşeyê ji ber girêdana rojane bi van sobeyan û xirabûnên ku ew dikişandin, ku hewceyê lênêrîna domdar bûn, mezin bû." Dikana di sala 1979"an de ji hêla bavê wî ve hate vekirin û ji wê rojê ve ew bûye cihek ji bo xelkên herêmî yên ku dixwazin sobe û alavên malê yên têkildar çaksazî bikin. Bi demê re, dikanê di encama ezmûna dirêj û pabendbûna bi kar de nav û dengek baş bi dest xist, ku alîkariya wê kir ku heya roja îro berdewam bike. Guhertin ezmûnê ji holê ranake, lê sal li cihê xwe nesekinîne, herêm di şêwazên jiyanê û rêbazên germkirin û çêkirina xwarinê de guhertinên girîng dîtiye. Bi karanîna berfireh a gaza navmalî û kêmbûna girêdayîbûna bi sobeyên kerosînê re, xwezaya kar hêdî hêdî guheriye. Denho neçar ma ku bi berfirehkirina karûbarên xwe re bi van veguherînan re gav bi gav biçe, da ku çaksazî û parastina silindirên gazê, her wiha paqijkirin û amadekirina sobeyan ji bo karanîna zivistanê jî di nav xwe de bigire. Denho destnîşan kir ku pîşeyên jêhatî hewceyê ezmûnek berfireh in ku bi lez nayê bidestxistin. Her xirabiyek sedemên xwe yên taybetî hene û her amûrek hewceyê rêbazek çaksaziyê ya cûda ye. Ji ber vê yekê, salên ezmûna ku wî li kêleka bavê xwe bi dest xistiye alîkariya wî kiriye ku bi dijwarîyên cûrbecûr ên ku ew di karê xwe de pê re rû bi rû dimîne re rû bi rû bimîne. Rêwîtiya pîşeyî ya Denho bê zehmetî nebû. Piştî mirina bavê wî, ew bi berpirsiyariya mezin a domandina dikanê û parastina debara jiyana ku malbata wî bi salan xwedî dikir re rû bi rû ma. Tevî şert û mercên dijwar, wî biryar da ku rêya ku bavê wî dest pê kiribû bidomîne, bi baweriya ku parastina karsaziyê rêya herî baş e ji bo rêzgirtina bîranîna wî. Wî got, "Mirina bavê min xalek werçerxê bû di jiyana min de, lê min qet nefikirî ku dikanê bigirim an dev ji pîşeyê berdim. Di şûna wê de, min hîn bêtir xebitî da ku ew bidome. Ji wê demê ve, min bi karanîna ezmûna ku min bi salan fêrbûn û pratîkê bi dest xistiye, berpirsiyariya tevahî ya karsaziyê girtiye ser xwe."

Tevî zehmetiyan karê xwe didomîne

Denho rave kir ku di tevahiya jiyana xwe de wî rêyên din ên kariyerê ceriband da ku derfetên nû bibîne, lê wî qet xwe li gorî wan nedît. Pîşeya ku wî ji temenê ciwaniyê ve fêr bûye herî nêzîkî kesayetiya wî bû û herî zêde bi ezmûn û şiyanên wî re li hev dihat. Ji ber vê yekê, ew vegeriya atolyeya xwe û li wir xebata xwe domand, bi baweriya ku serkeftina rastîn ji serweriya karê ku mirov jê hez dike tê.

Ew bawer dike ku pîşeyên kevneşopî hîn jî nirxa xwe diparêzin tevî guhertinên girîng ên ku di civakê de çêbûne ji ber ku ew xwe dispêrin pisporiya destan û zanîna berhevkirî ku guheztina wê dijwar e. Wekî din, gelek kes hîn jî hewceyê karûbarên lênêrîn û çaksaziyê ne li şûna ku tenê amûrên kevin bi yên nû biguherînin. Tevî dijwariyên aborî û lêçûnên jiyanê yên zêde, Denho rojane li dikana xwe dixebite. Wî tekez kir ku berdewamiya xebatê hestek razîbûnê dide wî ji ber ku ew pîşeyek dike ku wî ji ciwaniya xwe ve jê hez kiriye û ku bi bîranînên malbatî yên demdirêj ve girêdayî ye.

FERHENGA BIWÊJAN

LI SER LIHEVKIRINÊ

Bila ya dehan jî li ser ya nehan be:
- Dema yek bi israr ji tişta heq kirî zêdetir dixwaze, yê din hingê dibêje.

Bila ew deh jî li ser wan nehan bin:
- Bi heman wateyê.

Bi destê wî ve berda:
- Jê re hişt; got; bila ji te re be.

Em lawên îro ne:
- Divê em li dû tiştên borî nekevin; divê em li hev bikin.

Em û kûçik ketine çalekê, divê em li hev bikin:
- Çiqas hevaltî ne bi dilê me be jî çareserî lihevkirin e, weke din ti çare nînin; bihevrebûna me ne bi dilê me çêbûye; ne em dikarin yên li hemberî xwe tine bikin, ne ew dikarin me tine bikin, ji ber wê divê em li hev bikin.

Ne ez ji te re dibêjim koro, ne tu ji min re bêje keçelo:
- Ne ez behsa kêmayiyên te dikim, ne tu behsa yên min bike.

LI SER QENCÎ Û XIRABIYÊ

Anî ser rê:
- Ji xirabiyan dûr xist; ji riya nebaş dûr xist.

Bi destan didin, bi lingan li pey dikevin:
- Wî qencî pê kir ew xirabiyê bi wî dike.
(Dema hin tiştekî bi emanet didin hina û zû li wan venagerînin, hingê dibêjin)

Dinya dehl e:
- Bi her awayî mirov di dinyayê de hene.

Ez li daweta diz im, diz li diziya pezê min e:
- Dema yek qenciyê bi yekî dike û yê din li xirabiya wî digere, hingê tê gotin.

Hevsarê wî ragirt:
- Ji xirabiyê dûr xist.
Kê nanê min xwar tirba min kola:
- Ez qenciyê bi kê re dikim xirabiyê bi min dike.

Ji Pirtûka Ferhenga Biwêjan Ya Diyar Bohtî

Bi Kamîreya Narama Mihemed

'Tundiya li ser jinan encama pergala zayendperest e'

Aktivîsta TJA'yê Hûlya Alokmen Uyanik diyar kir ku tundiya li ser jinan ne tenê pirsgirêkek rojane ye, lê encama pergala zayendperest a ku bi hezaran salan hatiye avakirin û got, "Ji dîrokê heta niha jin her dem bi tundiya mêrê zayendperest re rû bi rû maye. Taybet di van salên dawiyê de tundiya li ser jinan her ku diçe zêdetir dibe."**R-2**

Petrol û berhemên Sûriyê di berjewendiya kê de têne bikaranîn?

Petrol û berhemên Sûriyê ji siyasetên dewletê nehatine dûrxistin. Li şûna ku ev dewlemendî ji bo berjewendiya gelên Sûriyê were bikaranîn, lê piraniya caran ji bo berjewendiyên siyasî û taybet tên bikaranîn. Ji ber vê yekê gelê Sûriyê îro bi kirîzeke aloz a aborî û civakî re rû bi rû ye.**R-8**

Ronahî
Şopdara Rastiyê ye
Rojnameya siyasî, civakî û çandî | Jimar : 1390 | 1-Tîrmeh-2026 | www.ronahi.net/ku/ | Nirx: 500 L.S

'Pêwîst e mafê gelê Ermen jî di destûra Sûriyê de were parastin'

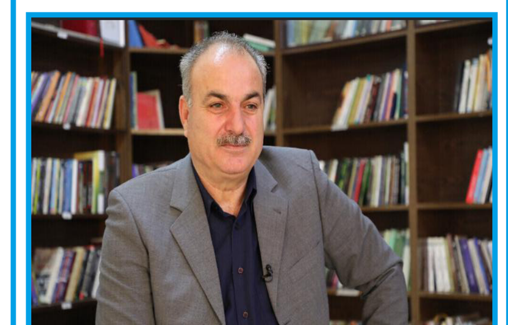

Endamê Partiya Yekîtiya Ermenî Yûsif Derwîş da zanîn ku gelê Ermen di Sûriyê de xwedî dîrokeke dewlemend, resen û kevnar e. Divê di destûra nû ya Sûriyê de mafê hemû pêkhateyan were parastin û wiha got: "Pêwîst e tecrûbeya Rêveberiya Xweser a hembêzkirina hemû pêkhateyan li tevahî Sûriyê belav bibe."**R-7**

Dayika ku çanda Kurdewarî parast

Dayikên Kurd di parastin û veguhastina mîrateya çandî ya Kurdî de roleke girîng lîstine. Necah Mûsa jî yek ji wan dayikan e ku tevî rûbirûya gelek zehmetiyan hatiye jî, lê heya niha karên çandî yên dema berê parastiye.**R-9**

AŞTÎ BI ZAGONAN TÊ PARASTIN

Hevberdevka Komîsyona Têkiliyên Derve ya DEM Partî Ebru Gunay destnîşan kir ku pêvajoya aştiyê zêdetirî salekê ye didome, ew berhema keda Rêber Apo û gelê Kurd a bi dehê salan e. Divê demildest temînatên hiqûqî û demokratîk bên diyarkirin, ji ber ku derengmayîn baweriyê xira dike û xeteriya sabotekirina pêvajoyê zêde dike. Ji bo wê jî garantiya zagonî pêdiviyeke sereke ye.**R-4**

Çima Qirkirina Ermeniyan ji nişka ve bû rojeva Îsraîl?!

111 sal li ser Qirkirina Ermeniyan derbas bûn, vê dema dawî hewldana naskirina wê ji hêla Îsraîlê ve bû rojev, li hemberî wê jî dewleta Tirk bertek dan û amaje bi komkujiyên Îsraîlê kir. Rojevek ava kirin Lubnan jî sedema wê ye.**R-6**

Dewleta derveyî norm
Farûk Sakîk R-4

Rola çapemeniyê di balkişandina pirsgirêkên civakî de
Rênas Efrîn R-7

‘Tundiya li ser jinan encama pergala zayendperest e’

Aktivîsta TJA'yê Hûlya Alokmen Uyanik diyar kir ku tundiya li ser jinan ne tenê pirsgirêkek rojane ye, lê encama pergala zayendperest a ku bi hezaran salan hatiye avakirin û got, “Ji dîrokê heta niha jin her dem bi tundiya mêrê zayendperest re rû bi rû maye. Taybet di van salên dawiyê de tundiya li ser jin her ku diçe zêdetir dibe."

Amara Baran

Di demên dawiyê de jin dibin qurbanê pergala kujerê Kastîk. Li Bakûrê Kurdistanê û Tirkiyeyê jin di bin navê “hezkirin” û “namûsê” de tên kuştin. Di hin cihan de jî tundî, kuştin, tacîz û tecawûzên li hemberî jinan bi awayekî pir dijwar derdikevin holê. Zilamê serdest bi zihniyeta xwe, ya mêrperest jinê di nav çar duwaran de hepis dike. Îro li Tirkiye û Kurdistanê tundiya dewlet mêr, ranta aborî, şer bandora xwe pir zêde li ser desthilatdariya zilam kiriye ku îro tundiya li ser jin her diçe zêde dibe.

Di vê çarçoveyê de Aktivîsta TJA’yê Hûlya Alokmen Uyanik ji rojnameya me re axivî.

‘Di bin navê namûs û hezkirinê de jin rastî tundiyê tên’

Hûlya diyar kir ku bi salane jin rastî tundiya zilaman tên, taybet di van demên dawiyê de ev rewş û bûyerên kuştina jinan bi awayekî pir dijwar derdikeve holê. Got: “Dema ku jin doza mafê xwe dike, rastî tundiyê tê. Bi taybetî jiyana ku civak dixwaze li ser jinê ferz bike, jin wê jiyanê red dike û naxwaze bi wê jiyanê re were hepis kirin. Dema ku jin wê jiyanê napejirîne, dibe qurbanê pergala zayendperest. Di demên dawiyê de kuştina jinan li Bakûrê Kurdistanê û Tirkiyeyê bi awayekî berbiçav zêde bûye. Gelek jin hîn jî di bin navê “namus” an “hezkirin” de tên kuştin, lê di bingeha van bûyeran de zihniyeta mêrperest û serdestiya mêr heye. Tacîz, tecawûz û her cure tundiya li hemberî jinan li gelek deveran bi awayekî domdar dewam dike.”

‘Mafê biryarê ji bo jinan nehatiye dayîn’

Hûlya balkêşand ser tekoşîna jinan û got: “Her çiqas di van salên dawiyê de jinan pêşketin û gavên girîng bi dest xistibin jî, di gelek waran de hê jî zihniyeta baviksalar serdeste. Ji ber ku hê jî li gelek cîhan jin di aliyê siyasî, aborî û parvekirina fikr de biçûk tê dîtin. Pergal jinan ji mafên wan dûr dixe. Heta niha jî gelek jin nikarin di nav malbatê de ji bo xwe biryar bidin. Ji ber ku zilam li gor daxwaza xwe jinê dide meşandin. Ev jî encama zihniyeta baviksalar e ku heta roja îro li ser jin û civakê xwe ferz kiriye. Zihniyeta baviksalar jin aniye rewşeke ku her tim mêr mafdar tê dîtin. Li gorî wê, di saziya malbatê û di nav civakê de mafê jinê yê ku xwedî biryar be hên bi temamî nehatiye pejirandin û divê pergala ku jin sûcdar nîşan dide were guhertin.”

‘Pergala zayendperest û astengiyên li pêşiya jinan’

Hûlya bal kişand ser tekoşîna jina û Got “Tekoşîna jina Kurd xwedan dîrokeke kûr û dirêje . Ji aliyê rêxistin û tevgerên jinan ve komale û rêxistinên jinan hatine avakirin. Di hemû qadan de jin rengê xwe didin diyarkirin û bi sîstema hevserokatiyê xebat didomînin. Bi van destkeftiyan re jî hê jî neqebûlkirin û nenaskirina îradeya jin heye. Sîstemên ku ji aliyê zayendperestan ve tê meşandin. Di qadên wek perwerde, hiqûq û zanistê de ku bi hezaran salan zayendperestiya xwe bicîh kirine. Heta ku sîstem û pergal neyê guhertin, wê maf ji jinê re neyê dayîn. Jin bixwaze zilamê xwe berde, nikare, ji ber ku malbat li pêşiya wê asteng e. Heman demê de di aliyê qazanca aborî de jî astengî li pêşiya jinan hene.

‘Dewlet û pergal li dijî tekoşîna jinane’

Hûlya got ku dewlet û pergalên ku sîstema zayendperestiyê ji xwe re esas girtine, naxwazin ku tekoşîna jinan bilind bibe û bi her awayî dixwazin wê binpê bikin. “Herî dawî ji berdevka TJA’yê Ayşe Gökhan re 19 sal ceza hat dayîn. Ev ceza ne tenê ji bo Ayşe Gökhan hatiye dayîn, lê ji bo tevahiya jinan e. Îro dixwazin di şexsê Ayşe de tekoşîna jina Kurd û femînîstan wek tehdîtekê nîşan bidin. Dibêjin: ‘Hun tekoşîn bikin, em ê jî we di girtîgehan de bigirin. Pergal heta niha ji aliyê tekoşîna jinan ve nehatiye guhertin, ne tenê li Tirkiyeyê, lê bi gelemperî. Ew çi bikin jî, wê nikaribin tekoşîna jinan ji holê rakin. Xebatên jinan dê her tim bidomin.”

‘Jineolojî rênîşaneya Civakeke Azad’

Hûlya di nirxandina xwe de balkêşand ser xebatên jinan û got: “Jineolojî jî di aliyê fikrî de rêyek xilasiyê ye û bingehê civakeke azad ava dike. Li Bakûr di van sê salên dawiyê de, ji bo ku jin xwe bighînin tevahiya jinan, li bajar, gund û kolanan kar û xebat tên meşandin. Ji bo ku jin xwe ji xeteriyan rizgar bikin, saziyên şêwermendiyê hatine avakirin da ku jin xwe ji xeteriyan biparêzin. Di demên dawiyê de Amed, Nisêbîn, Gever û Serhedê çend cih wek bajarên jin hatin ragihandin. Ev proje wê li tevahiya bajaran bibe model da ku jin bikaribin azad bijîn û jiyaneke bê tundî bidomînin. Lazim e jin ne tenê ji bo azadiya xwe tekoşîn bikin, divê ji bo guhertin û veguhertina civakê jî tekoşîn bikin, da ku ew zihniyeta hatiye sepandin ji holê rakin û pergala ku bi hezaran salan hatiye avakirin bi hêza xwe birûxînin.”

‘Modela jinwar û pêşîgirtina li tundiya li ser jinan’

Hûlya di dawiyê de bal kişand li ser xebatên jinan li Tirkiyeyê û Bakûrê Kurdistanê û got:“Ji bo pêşî li kuştina jinan bê girtin, di nav jinên Kurd û femînîstên Tirkiyeyê de nîqaş tên kirin. Modela Jinwar a ku li Rojava hatiye çêkirin, ji bo jinên ku ji aliyê malbatê ve rastî tundiyê tên, cihêkî azad e ku xwe bi xwe birêve dibin. Em jî nîqaş dikin ku çawa ji bo jinên Bakûr û Tirkiyeyê cihên xweparastinê ava bikin. Di çarçoveya Dewleta heyî de şaredariyên jin û rêxistinên jinan têr nake. Ji bo ku pergal ji holê rabe, tekoşîn lazim e. Lazim e tevgerên femînîst her dem xebatên xwe di nav civakê de bimeşînin. Di nav sazî û dernekan de em çiqas xebat bimeşînin jî, wê têrê neke. Lazim e em kolan bi kolan, mal bi mal bigerin, êşa her jinekê nas bikin û xebat bimeşînin. Heman demê de zarok jî dibin qurbana wan komkujiyan. Pergala zayendperest ji ber ku jin û zarokan wek milkê xwe dibîne, wan dikuje. Taybet sazî û rêxistinên jinan lazim e xwe bighînin jinan, bi taybetî jî jinên ciwan, da ku nifşên nû li hember desthilatdariyê xwedî helwest bin.”

Egîd Kabayel Şampiyonê Cîhanê yê Sîkleta Giran hat ragihandin

Konseya Boksa Cîhanê (WBC) boksorê Kurd ê ku li Almanyayê ji dayîk bûye Egîd Kabayel wekî Şampiyonê Cîhanê yê Sîkelta Giran ragihand. Piştî ku şampioyê cîhanê yê Ukraynayî Oleksandr Usyk dev ji hemû sernavên xwe yên sîlketa giran berda. WBC'yê ev sernav da Kabayal.

Navenda Nûçeyan

Egîd Kabayel di dîrokê de bû yekemîn boksorê Kurd ê ku vî sernavî werdigire. Herwiha Kabayal piştî efsaneya boksê Max Schmelingê ku sala 1932’yan bû yekemîn welatiyê Almaniyayê ku vî navî bi dest dixe.

Boksorî 34 salî dawiya Kanûna Paşîna îsal li Oberhausenê li hemberî boksorê Polonyayî Damian Knyba kembera xwe bi serkeftî parstibû û sernavê “şampiyona demkî” ya WBC’y di destê xwe de girtibû. Egîd Kabayal bi biryara konseyê êdî bû Şampiyonê Cîhanî yê Sîkelta Giran.

Kovara Ringê jî li ser hesabê xwe yê X’ê daxuyaniyek da û eşkere kir: “Piştî ku Oleksandar Usyk dev ji sernavên xwe berda, Egîd Kabayal bi awayekî fermî wekî Şampiyonê Cîhanê yê Giran ê WCB’yê hat raghandin.”

Aleksandr Usyk maça dawî raghandin

Usyk û Kabayel demeke dirêj bû ku ji bo maçeke gengaz a li hemberî hev dihatin nîşandan lê belê piştî biryara dawî ya Usyk, xuya ye ku ev maça boksa giran pêk nayê.

Oleksandr Usyk kemberên xwe yên WBA, WBC û IBF’yê danîn û ragihand ku maça wî ya bê dê bibe “reqsa dawî” û piştî wê dê xatir ji boksa profesyonel bixwaze.

Rêya Egîd Kabayel a ber bi şampiyoniyê ve vedibe

Egîd Kabayel diyar kir ku ew hêvî dike di maça dawî ya Usyk de amade be ku rêzê li tecrubeya wî ya mezin bigire. Herwiha boksorê Kurd hinekî bi amaje pê kir ku êdî rêya wî ya ber bi şampiyona tam a WBC’yê ve zelaltir bûye, ji ber ku êdî ew pêwîst nake ew li benda maça Usyk bimîne.

Kabayel destnîşan kir ku ew amade ye bibe serwerê nû yê dabeşa boksa giran û di peyama xwe de taga serokê WBC’yê Mauricio Sulaiman jî bi kar anî.

Egîd Kabayel kî ye?

Boksorê Kurd Egîd Kabayel 23’yê Îlona 1992’an li bajarê Leverkusenê yê Almanyayê ji dayîk bûye. Malbata wî dawiya salên 1990’an ji navçeya Bazarcixê ya Mereûşa Bakurê Kurdistanê koberî Almaniya kirye. Beriya ku dest bi boksê bike bi futbolê lîstiye. Agît di 18 saliya xwe de, 23’ê Hezîrana 2011’an li Wuppertalê dest bi kariyera xwe ya profesyonal kir.

Egîd Kabaya di asta heêmî de, di navbera salên 2017 û 2019’an de şampiyoniya Ewropayê jî di nav de beşdarî gelek pêşbirkên giran bûye. Wî di salên 2014, 2017, 2018 û 2019’an de gelek şampiyoniyên Ewropayê û yên navneteweyî bi dest xistine. Di sala 2024’an de jî Şampyoniya Parzemîna Amerîkayê ya WBC’yê û Şampiyoniya Amerîkata Bakur a NABO’yê birbûn mala xwe.

Beriya ku wekî şampyoniyê cîhanê bê raghandin ew şampiyonê demkî yê WBC’yê bû, herwiha ji aliyê Kovara Ringê ve di rêza 4’an a cîhanê dihat nîşandan. Egîd Kabayal 27’ê Hezîrana 2026’an bi awayê fermî bû Şampiyonê Cîhanê yê Sîlketa Giran.

Keştiya ji şerê duyemîn windayî hat dîtin

Navenda Nûçeyan

Keştiya Japonî “Hofuku Maru” li peravên Lozonê yên li Fîlîpînan hat dîtin; di sala 1944’an de zêdetirî 1 hezar û 200 dîlên şer ên Hevalbendan ve noq bû û sira wê bi dosyayek leşkerî ya dîjîtal a Japonî hate keşfkirin.

Di 21’ê Îlona sala 1944’an de, Hofuku Maru wekî duyemîn keştiya karwaneke Japonî li peravên rojavayê Lozonê diçû. Di keştiyê de 1 hezar û 289 dîlên şer ên Brîtanî û Holandî hebûn, gelek ji wan ji ber ku neçar bûn li ser tiştê ku wekî “Rêhesina Mirinê” di navbera Burma û Taylandê de bixebitin, westiyabûn.

Şert û merc pir dijwar bûn; ronahî tunebû, hewakirin nebaş bû û paqijî tunebû di heman demê de xwarin û av bi zorê ji bo debara jiyanê têrî wan dikir. Li ser keştiyê tu nîşanek tunebû ku nîşan bide ew girtiyan vediguhezîne.

Dema ku balafirên Koma 38’emîn a êrişê ya Hêzên Deryayî yên Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê êrişî karwanê kirin, wan torpîlo avêtin cihê ku xuya bû hedefeke leşkerî ya rewa ye. Yek ji torpîloyan li heykelê Hofuku Maru ket.

Keştî di nava kêmî sê deqeyan de bû du parçe û noqî avê bû, di embaran de nêzî 1000 dîl asê man. Yên ku karîbûn bi avjeniyê bigihîjin peravê, dîsa ji aliyê hêzên Japonî ve hatin girtin. Di nava 1 hezar û 289 dîlgirtiyan li ser keştiyê, 1047 hatin kuştin.

Di seranserî 80’ê salan ve, kavilên keşteyê bê nîşan man. Qeydên piştî şer perçe perçe û nakok bûn, raporên êrişan ên ku hevalbendan amade kiribûn tenê geşedanên texmînî peyda dikirin. Gotinên dîlên ku xilasbûn li ser hûrguliyên sereke ji hev cuda bûn. Malbatên zêdetirî 1000 leşkerên ku di qezayê de jiyana xwe ji dest dan, cihekî wan tunebû ku biçin.

Belgeya ku her tişt guherand

Împeratoriya Japonî zêdetirî 130 keştîyên barhilgir û ferîbot ji bo veguhestina dîlên şer di navbera kampan de li Başûr-rojhilatê Asyayê de ji nû ve bi kar anîn.

Çîroka zêdetirî 125 hezar dîlên Asyayî li ser keşteya ku bi navê “Keşteya dojgehê dihat bi nav kirin, yek ji beşên herî kêm naskirî di dîroka Şerê Cîhanê yê Duyemîn de dimîne.

Di sala 2025’an de xaleke veguherînê pêk hat, dema ku lêkolîner John Dorski, ku bi Saziya Bîranîna “Hill Ships” ve girêdayî ye, belgeyeke Japonî ya dîjîtal a ku berê nehatibû lêkolînkirin keşf kir. Belgeya ku ji hêla efserên li ser keştiya sereke ve ya karwanê hatibû nivîsandin, di nav xwe de nexşeyeke demê û nexşeya êrişê hebû. Belgeyê nîşan dida ku Hofuku Maru duyemîn keştiya di sazkirinê de bû dema ku hilwişiya û bû du parçe.

Bi hevrûkirina wan daneyan bi rapora operasyonê ya keştiya balafirhilgir a USS Bunker Hill, tîmê gihîşt wê encamê ku kavilên keştiyê divê ji 50 kîlometreyan zêdetir li başûrê herêma ku dîroknasan heta wê gavê lê lêgerîn kiribûn, bin.

Randy Anderson, damezrînerê saziyê wiha got, “Dema me dît ku çavkaniyên Japonî agahî li ser cihê ku êriş li ser karwanê hatiye kirin û kîjan keştî lê hatine xistin, dan, em bi tevahî matmayî man.” Wî zêde kir: “Ev delîla teqez bû.”

Pênc noqî avê û modelek 3D

Bi geşedanên nû, tîmek ji lêkolînerê televîzyonê Josh Gates, wênekêşê bi navê Ivan Kovacs û arkeologê deryayî Calvin Myers pêk dihat, alavên sonar li peravên parêzgeha Zambales bi cih kirin. Keştiya binavbûyî di kûrahiya nêzîkî 50 metreyan de, çend kîlometreyan li peravên rojavayê Girava Luzonê, hat dîtin.

Pênc noqbûnên teknîkî yên kûr hatin kirin. Beşek ji cihê bûyerê bi xweliya volkana Pinatubo, ku di sala 1991’an de teqiya, hatibû nixumandin. Lê tîmê bi sedan wêne kişandin û modelek fotogrametrîk a sê-alî ava kir. Pîvanên heykela keştiyê û rêzkirina enberan li gorî planên orîjînal ên ji bo tersaneyê bûn.

Li gorî hin endamên tîmê, xuya bû ku kavilên keştiyê bûne du beş, an jî sê parçe, ku ev yek bi vegotinên Amerîkî û Japonî yên li ser çawaniya noqbûna wê re lihevhatî ye.

Di dema noqbûnê de, di nav kavilan de termên mirovan hatin dîtin, ku ev cih dike goristaneke şer û ji hêla peymanên navneteweyî ve tê parastin. Ji bo parastina vî cihî, geşedanên rast nehatin eşkerekirin.

Saziya Bîranîna Keştiyê Hell Ships dê dest bi têkiliyê bike da ku malbatên dîlgiriyên ku jiyana xwe ji dest dane, bibîne. Herwiha Pênc keştiyên din ên binavbûyî hîn jî nehatine keşifkirin. Keşifkirina Hofuku Maru çîrokê bi dawî nake, lê ew dihêle ku malbatên dîlgirtiyan bizanin li ku ne piştî 80 sal ji noqbûna Hofuku Maru.

Dîplomasiya agirbestê, nakokiyên berdewam û cihê gelê Kurd di hevkêşeya herêmî de

Botan Amed

Her çend destpêşxeriyên agirbestê yên piştî pevçûnên di navbera Îran û Îsraîlê de dibe ku di destpêkê de wekî nîşana îradeya aliyan ji bo bidawîanîna şer xuya bikin jî, wêjeya têkiliyên navneteweyî nîşan dide ku pêvajoyên agirbestê pir caran destpêka qonaxek nû ya danûstandinan e, ne ku dawiya şer e. Mînakên dîrokî nîşan didin ku her çend agirbest têne ragihandin jî, alî operasyonên sînorkirî li ser erdê didomînin û hewl didin ku li ser maseya dîplomatîk pozîsyonek xurttir bi dest bixin. Ji ber vê yekê, êrîşên ku tevî îlanên agirbestê jî berdewam dikin, bi serê xwe neasayî nayên hesibandin. Di krîzên herêmî de, danûstandinên dîplomatîk û pêşketinên leşkerî yên li ser erdê pir caran di heman demê de pêşve diçin. Ji aliyekî ve, aktorên navneteweyî hewl didin ku pevçûnê kontrol bikin, lê ji aliyê din ve, alî hewl didin ku di hevsengiya hêzê ya nû de ku dê piştî peymanek gengaz derkeve holê avantajek bi dest bixin. Ev rewş ne tenê ji bo Îran û Îsraîlê, lê di heman demê de ji bo aktorên din ên ku têkiliyên rasterast an nerasterast bi herêmê re hene jî rast e. Di vê pêvajoyê de, gelê Kurd careke din bûye yek ji mijarên ku di çarçoveya hevsengiyên hêzê yên herêmî de têne nîqaş kirin. Lêbelê, eşkere ye ku ewlehiya herêmî, tevgerên sînor û pirsgirêkên têkildarî hêzên çekdar ên Kurd bi awayekî nerasterast di têkiliyên dîplomatîk ên di navbera Îran û Dewletên Yekbûyî de hatin raber kirin. Berevajî vê, eşkere ye ku krîzên herêmî bandorên nerasterast li ser nifûsa bêdewlet dikin. Hişkkirina polîtîkayên ewlehiyê, zêdebûna tedbîrên awarte, û tekez li ser fikarên ewlehiya navxweyî di dema şer de dikarin bandorê li civakên Kurd ên li welatên cûda jî bikin. Bi taybetî, fikarên ku ji hêla rêxistinên mafên mirovan ên navneteweyî ve di derbarê pratîkên ewlehiyê û cezayên mirinê yên li dijî nifûsa Kurd li rojavayê Îranê de hatine bilêvkirin, di atmosfera şer de hîn bêtir bala xwe kişandine. Bi heman awayî, êrîş û bûyerên ewlehiyê yên vê dawiyê li hin bajarên başûrê Kurdistanê pirsgirêkên ku di van nîqaşan de hatine raberkirin ronî dikin. Mimkun e ku were gotine ev êrîş ne tenê bi hedefên leşkerî ve sînordar bûn, lê di heman demê de armanc ew bû ku peyamek ji bo hevsengiyên hêza herêmî bişînin. Lêbelê, ji ber ku nirxandinên cûda di derbarê niyet û pêvajoyên biryardanê yên li pişt van bûyeran de hene, dijwar e ku mirov bibêje ku ravekirinek yekane tevahiya wêneyê nîşan dide. Gelê Kurd, ku nêzîkatiyek “rêya sêyemîn” diparêze, di vê nuqteyê de şîrovekirinek stratejîk a cûda nîşan dide. Ji vê perspektîfê, bûyîna aliyekî rasterast di pêşbaziya di navbera hêzên herêmî de, her çend di demek kurt de hin destkeftiyan bi dest bixe jî, dikare di demek dirêj de bibe sedema lêçûnên giran ên siyasî û civakî. Ji ber vê yekê, girîng e ku mirov nîqaş bike ku pêşîniyara sereke divê ne li ser navê yek ji aliyên pevçûnê tevbigerin, lê belê parastina sivîlan, parastina destkeftiyên siyasî û civakî yên heyî, û xurtkirina kapasîteya biryardanê ya civakên herêmî be. Pejirandina vê rêbazê dê ji me re bîne bîra xwe ku têkiliyên di navbera hêzên derve û aktorên herêmî de pir caran ne aram in, û ku hevpeymaniyên navneteweyî ji dostaniyên mayînde bêtir li ser berjewendiya xwe ne. Ji ber vê yekê, dê hewce be ku meriv bi têgihîştina ku avakirina siyasetê li ser baweriya mutleq bi her hêzek cîhanî dikare xeternak be tevbigerin. Di dema krîzên herêmî de, faktora sereke ya diyarker ew e ku civakên herêmî çiqas dikarin bi serbixwe îradeya xwe ya siyasî biparêzin. Wekî din, di dema şer de, gelek îdîa û perçeyên agahdariyê di qada giştî de belav dibin. Her çend hin ji van li ser daneyên verastkirî ne, yên din dikarin berhema çalakiyên şerê psîkolojîk ji hêla aliyên têkildar ve bin. Ji ber vê yekê, girîng e ku meriv di navbera propagandayê, rêveberiya têgihîştinê, û rastiyên verastkirî de cûdahiyê bike dema ku tiştek wekî rast tê gotin an pejirandin. Di krîzan de, nemaze di navbera hêzên mezin de, şerê agahdariyê dikare bibe amûrek bi bandor wekî pevçûna leşkerî. Di vê çarçoveyê de, danûstandinên agirbestê divê ne tenê wekî nîqaşên teknîkî yên ku armanca wan bêdengkirina çekan e, lê di heman demê de wekî pêvajoyek dîplomatîk a berfireh a li ser ka pergala herêmî ya piştî şer çawa dê were şekildan, werin dîtin. Di vê pêvajoyê de, hêvî, fikarên ewlehiyê û armancên stratejîk ên aktorên cûda carinan dikarin li hev bikin, û carinan jî bi tundî li hev nekin.

Karakterê Guherbar ê Şer

Krîza ku di navbera Îran û Îsraîlê de dest pê kir û bi lez û bez berfireh bû û tevlîbûna rasterast a Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê jî di nav xwe de girt, di destpêkê de bi êrîşên hewayî yên dijwar, operasyonên mûşekî û nîşandana hêza leşkerî ya hevbeş xwe nîşan da. Lêbelê, piştî ku pevçûn gihîşt xalek diyarkirî, pêşveçûnek girîng veguheztina şer ji eniya leşkerî ber bi qadên dîplomatîk, aborî û îstîxbaratê bû. Ev guhertin nayê wê wateyê ku şer bi dawî bûye. Berevajî vê, her çend rêbazên pevçûnê guherîne jî, armanc bi piranî wekî xwe mane. Ji ber ku şerên nûjen êdî ne tenê li qada şer têne qezenckirin. Dewlet ne tenê bi rêbazên leşkerî, lê di heman demê de bi zexta dîplomatîk, cezayên aborî, operasyonên îstîxbaratê û şerê psîkolojîk ê ku bi rêya raya giştî ya navneteweyî tê meşandin, hewl didin ku reqîbên xwe qels bikin. Ji ber vê yekê, ne ecêb e ku êrîş li herêmên cûda yên wekî Lubnan û Filistînê berdewam dikin, her çend agirbest têne ragihandin jî. Ji ber ku agirbest pir caran ne serdemek rawestandina tevahî ya dijminatiyê, lê qonaxek nû ye ku tê de têkoşîn bi rêbazên cûda berdewam dike. Di vê pêvajoyê de, eşkere ye ku hêmana bingehîn a ku dê pêşeroja Rojhilata Navîn diyar bike ne serkeftinên taktîkî yên ku li qada şer hatine bidestxistin in, lê hevsengiya siyasî ya nû ye ku dê piştî şer were saz kirin. Têkiliyên dîplomatîk ên îro ne tenê bi têkiliyên di navbera Îran û DYA an Îran û Îsraîlê de sînordar in. Her wiha armanc dikin ku mîmariyeke ewlehiyê ya berfireh biafirînin ku Iraq, Sûriye, welatên Kendavê û aktorên din ên herêmê di nav xwe de bigire. Her dewletek hewl dide ku qada bandora xwe berfireh bike û cîhê manevrayê ya reqîbên xwe di pergala nû ya derketî de sînordar bike. Di vê peyzaja jeopolîtîk de, pirsgirêka Kurd girîngiya stratejîk ji nû ve bi dest xistiye. Sedema bingehîn a vê yekê ev e ku erdnîgariya ku Kurd lê dijîn li ser xaçerêya korîdorên enerjî, veguhastin û ewlehiyê yên krîtîk ên di navbera Îran, Iraq, Sûriye û Tirkiyeyê de ye . Her guhertinek di hevsengiyên herêmî de rasterast bandorê li vê erdnîgariyê dike; ji ber vê yekê, biryarên ku ji hêla aktorên siyasî yên Kurd ve têne girtin ne tenê encamên herêmî lê di heman demê de encamên herêmî jî hene. Ev ji ber ku ew bandorê li hesabên hêzên mezin ên di derbarê herêmê de dikin. Ev ji ber ku plansaziya stratejîk li Rojhilata Navîn pir caran li ser wê texmînê ye ku aktorên herêmî dê di hin eksên ewlehiyê de werin girtin. Lêbelê, rastiya ku aktorên herêmî her gav bi heman astê bersivê nadin van bendewariyan, ji nû ve nirxandina van planan hewce dike. Di têkoşînên jeopolîtîk de, ne tenê hêza leşkerî ya dewletan, lê di heman demê de kalîteya têkiliyên wan bi hevkarên herêmî re jî dibe diyarker. Lêbelê, yek ji rastiyên herî girîng ji bo aliyên ku di şer de beşdar in ev e ku ti aktor serkeftinek mutleq bi dest nexistiye. Her du alî jî lêçûnên leşkerî û aborî yên girîng kişandine û nezelaliyên herêmî berdewam dikin. Ji ber vê yekê, lezandina têkiliyên dîplomatîk ne tenê wekî lêgerînek ji bo aştiyê, lê di heman demê de wekî hewldanek ji bo rêvebirina lêçûnan û şekildana hevsengiyên hêzê yên nû jî dikare were şîrove kirin. Di serdema pêş de, tê payîn ku navenda giraniya têkoşînê ber bi dîplomasiyê, çalakiyên îstîxbaratê, zextên aborî û ji nû ve avakirina hevpeymaniyên herêmî ve biçe. Ji ber vê yekê, nirxandina pêşketinên li Rojhilata Navîn tenê bi rêya kiryarên ku li qada şer têne kirin dê ne bes be. Têkoşîna rastîn dê bi awayê ku rêziknameya siyasî ya ku piştî şer dê derkeve holê were saz kirin û her aktor dê di nav wê rêziknameyê de heta çi radeyê xwedî gotin be, were şekil kirin.

Nîvgirava Qerm; Erdnîgariya girîng ji bo Rûsya û Ukraynayê

Nîvgirava Qerm ji serdema dagirkirina Osmanî heya serxwebûn û kontrolkirina Rûsyayê jê re, dîsa bi fermî girêdayî Ukraynayê ye. Ji destpêka şerê Ukrayna û Rûsyayê ve ev erdnîgarî xwedî girîngiyeke mezin ji bo her du aliyan e û gelek caran rastî êrîşan hatiye, îro jî planên Ukraynayê hene ku Qerm ji bin kontrola Rûsyayê derxîne.

Navenda Nûçeyan

Komara Qerm bi fermî beşek ji Ukraynayê ye, li nîvgiravek li başûrê Ukraynayê di navbera Deryaya Reş û Deryaya Azovê de ye. Ew ji rojhilat ve bi Tengava Kêrşê ji Rûsyayê veqetandî ye.

Girîngiya dîrokî ya nîvgirava Qerm

Di destpêka sala 2014'an de, Qerm bû navenda kirîza herî giran a Rojhilat-Rojava ji Şerê Sar û vir ve, bi taybet piştî ku serokê Ukraynayê û alîgirê Rûsyayê Viktor Yanukovych, di xwepêşandanên girse de li Kiyêvê hat têkbirin.

Hêzên ku ji hêla Rûsyayê ve têne piştgirîkirin wê demê destê xwe danîn ser Qerm û niştecihên herêmê bi piranî Rûsên resen in di referandûmekê de deng dan ku tevlî Federasyona Rûsyayê bibin. Lê belê Ukrayna û welatên rojavayî referandom neqanûnî bi nav kirin.

Împeratoriya Rûsyayê di sala 1783'an de di bin serokatiya Katerina mezin de desset danî ser Nîvgirava Qerm û ew heta sala 1954'an beşek ji Rûsyayê ma. Ji bo pêşxistina yekîtiya di navbera Rûs û Ukraynîyan de serokê Sovyetê Nîkîta Khrushchev ew diyarî Komara Sosyalîst a Sovyetê ya Ukraynayê kir.

Piraniya welatiyên Qerm Rûs in, lê pêkhateyên girîng ên Ukraynî û Tatar jî li wir dijîn.

Nîvgirava Qermê bi sedsalan di bin desthilatdariya Yewnanî û Romayî de bû, lê di sala 1443'an de ew bû navenda dewletek Tatar û paşê ji hêla Osmaniyan ve hate dagirkirin.

Pêşbaziya di navbera hêzên mezin de di nîvê sedsala 19'an de bû sedema Şerê Qermê, tê de Brîtanya û Fransa ji armancên Rûsyayê li Balkanan metirsîdar bûn ku Rûsya bermahiyên Împeratoriya Osmanî yên hilweşiyayî bixe bin serweriya xwe.

Piştî Şoreşa Bolşevîk a 1917'an, Qerm wekî komar di nav Yekîtiya Sovyetê de otonomî wergirt. Berî ku were rizgarkirin di destpêka salên 1940'an de ji hêla Naziyan ve hate dagirkirin.

Koçkirina Tetaran ji nîvgirava Qermê

Rêberê Sovyetê Joseph Stalin Tatarên Qerm bi hevkariya dagirkerên Nazî tawanbar kir û ji ber vê yekê di sala 1944'an de ew sergûnî Asyaya Navîn û Sîbîryayê kirin, di encama vê operasyonê de gelek kesan jiyana xwe ji dest da. Heta piştî hilweşîna Yekîtiya Sovyetê, destûr nehat dayîn ku Tatar vegerin welatê bav û kalên xwe. Dema ku ew vegeriyan hejmara wan nêzîkî 250 hezar bû. Di destpêka salên 1990'î de ew xwe li dewleta nû ya serbixwe ya Ukraynayê dîtin, li wir bi bêkariyê û şert û mercên jiyanî yên dijwar re rû bi rû man. Di encamê de alozî û xwepêşandanên berdewam li ser mafên milk derketin holê ji ber mijara erd li Qirimê ji bo Tataran li Ukraynayê mijarek nakok bû.

Piştî ragihandina serxwebûna Ukraynayê, siyasetmedarên Rûsî li Qermê hewl dan ku bi rêya rêzetedbîran têkilîyên nîvgiravê bi Rûsyayê re xurt bikin û serweriya wê xurt bikin, Ukraynayê ev yek ne li gorî destûrê dihesiband.

Destûra Ukraynayê ya 1996'an statuya komara xweser dide Qermê, lê destnîşan dike ku zagonên ku li Qermê bên derxistin divê li gorî zagona Ukraynayê bin.

Qerim xwedî parleman û hikumeta xwe ye û desthilatdariya wê li ser mijarên çandinî, geştiyarî û binesaziyê heye.

Tatarên Qermê xwedî parlementoyeke ne fermî ye, navê wê Meclis e û ew dibêjin armanc jê ew e ku maf û berjewendiyên wan li pêş bixe.

Destpêka rageşiya di navbera Rûsya û Ukraynayê de

Bendera Sevastopolê baregeheke deryayî ya sereke ye û ji serdema Sovyetê ve baregeha Hêza Deryaya Reş a Rûsyayê ye. Piştî hilweşîna Yekîtiya Sovyetê, hêza deryayî di navbera Rûsya û Ukraynayê de hat dabeşkirin. Hebûna Hêza Deryayî ya Rûsyayê li Sevastopolê ji wê demê ve di navbera Rûsya û Ukraynayê de bûbû sedema rageşiyê. Di sala 2008'an de Ukrayna di bin serokatiya Serokê alîgirê Rojava Viktor Yushchenko de daxwaz kir ku Rûsya di pevçûna xwe ya bi Gurcistanê re ji karanîna Hêza Deryaya Reş dûr bisekine. Her du welatan li hev kirin ku hêza deryayî ya Rûsyayê heta sala 2017'an li Sevastopolê bimîne. Lê belê piştî hilbijartina Viktor Yanukovych ê alîgirê Rûsyayê wekî serokê Ukraynayê di sala 2010'an de Ukrayna qebûl kir ku mayîna hêza Deryaya Reş li Sevastopolê ji sala 2017'an pê ve 25 salan dirêj bike da ku Ukrayîna gaza Rûsyayê bi buhayekî baş bikire.

Di dema dawî de rewşa nîvgirava Qerm

Berpirsên Rûsî di vê heftiyê de ango dawiya meha Pûşperê li Qermê rewşa awarte ya herêmî ragihandin, ev yek jî bi hinceta bandora êrîşên dawî yên Ukraynayê ku bûn sedema kêmbûna sotemenî û elektrîkê. Ev daxuyanî di demeke ku rayedaran firotina sotemeniyê ji kesan re rawestandine û qutbûna elektrîkê ji ber êrîşên Ukraynayê yên ku rêyên dabînkirinê û saziyên petrolê li seranserê Qermê hedef girtin, çêbû. Lewma biryarek hatiye dayîn ku fermanên ku rewşa awarte ya herêmî li Qermê û bajarê Sevastopolê ragihandine werin îmzekirin. Herwiha Sergei Aksyonov ku hakimê ji hêla Moskowê ve hatibû destnîşankirin di daxuyaniyekê de li ser Telegramê got, “Biryar hat girtin ku rewşa awarte ya herêmî li Komara Qermê û bajarê Sevastopolê were ragihandin. Çarçoveya yasayî ya rewşa awarte dihêle ku pirsgirêkên têkildarî mekenîzmeya xebitandina hemî sektorên girîng di leztirîn dem de werin çareser kirin.”

Wezareta Parastinê ya Rûsyayê ragihand ku wan di şevekê de 660 dronên Ukraynayê xistine xwarê, di nav wan de li ser Moskow û Qermê jî pêkhatin, ev êriş yek ji hejmarên herî êrişên dijwar ji destpêka pevçûnê di Sibata 2022an de heta roja îro hatine pêkanîn.

Serokê Ukraynayê Volodymyr Zelenskyy li ser medyaya civakî got: “Em her tiştî dikin da ku Rûsyayê neçar bikin ku şer bi dawî bike û edaletê pêkbîne. Qerm di dilê vê siyaseta ku armanc dike edaletê misoger bike de ye.

Li nîvgirava Qermê gelek baregehên leşkerî yên Rûsyayê hene û wekî qadeke sereke ya destpêkirinê şer xizmetê dike.

Zelensky da zanîn ku Ukrayna Rûsyayê ji vê qada destpêkirinê bêpar dihêle û dawî li hewldanên wê yên ji bo normalîzekirina şer tîne.

Ukrayna gelek caran saziyên hilberandin û hinardekirina petrolê yên Rûsyayê hedef digire da ku Kremlinê ji çavkaniyek girîng a dahatê bêpar bike û hewlên xwe yên şer fînanse bike.

Êrîşa ku hefteya borî ji hêla Kiyêvê ve hate destpêkirin bû sedema agirê mezin li parzûngeha petrolê ya li başûr-rojhilatê Moskowê

Rûsyayê ji sala 2014'an de Qermê xist bin serweriya xwe, lê piraniya welatan, di nav de gelek hevalbendên Moskowê, fermiyet nedan vê gavê.

Herêma Deryaya Reş ji bo Vladimir Putin xwedî girîngiyek taybet e, serweriya wî ji Qermê re wekî serkeftinek dîrokî bi nav dike, hêjayî bibîrxistinê ye ku ji sala 2014'an vir ve Qerm di bin serwiya Rûsyayê de ye. Lê Ukrayna tekez dike ku Qerm beşek yekgirtî ya axa wê ye û dê tu carî bi fermî wê ji dest nede.

Ebru Gunay: Pêşdebirina pêvajoyê garantiya zagonî pêdiviya sereke ye

Hevberdevka Komîsyona Têkiliyên Derve ya DEM Partî Ebru Gunay tekez kir ku pêvajoya aştiyê zêdetirî salekê ye didome, lê belê keda bi dehê salan e, ji bo wê divê demildest temînatên hiqûqî û demokratîk bên diyarkirin, garantiyên zagonî jî pêdiviyên sereke ne û got, “Armanca me ew e ku em di meha Tîrmehê de zagona çarçoveyî cîbicî bikin."

Ronaz Silêman

Derbarê zagonên ku pêwîst e di çarçoveya Pêvajoya Aştî û Civaka Demokratîk de li Tirkiyê-Bakurê Kurdistanê bêne nivîsandin, lê di nivîsandina wan de şêwazê derengmayînê ji aliyê dewleta Tirk ve tê meşandin, girêdayî vê mijarê Hevberdevka Komîsyona Têkiliyên Derve ya DEM Partî Ebru Gunay bersiva pirsên Rojnameya me da û hevpeyvîn wiha bû:

Pêvajoya Aştiyê di roja îro de di nava rewşeke çawa de ye, xebatên wê di çi astê de ne, herwiha girîngiya pêşdebirina pêvajoyê çi ye?

Demeke dirêj di ser Banga Aştî û Civaka Demokratîk re derbas bû. Heta niha ji aliyê rayedaran ve û ji aliyê muxataban ve tu gavên berbiçav nehatine avêtin. Lê di vê dema dawiyê de berdevkê AKP’ê Omer Çelîk anî ziman ku di pêvajoyê de gihîştine asteke nûh û di meha Tîrmehê de zagona çarçoveyî dê derkeve. Herwiha Nûman Kûrtûlmûş jî derbarê pêvajoyê de hin agahî dan. Em her carê dibêjin, dîsa bibêjin divê demildest temînatên hiqûqî û demokratîk ji bo pêvajoyê bên diyarkirin. Garantiyên zagonî pêdiviyên sereke ne ji bo pêşdebirina pêvajoyê. Me têra xwe wext wenda kir, êdî divê rojek jî neyê wendakirin. Armanca me ew e ku em di meha Tîrmehê de zagona çarçoveyî cîbicî bikin. Berî her tiştî divê şert û mercên azad ji bo jiyan û xebata Rêber Apo bên terxankirin. Rêber Apo damezrînerê vê pêvajoyê ye, muxatabê sereke ye. Pêdiviyeke hiqûqî ye ku êdî tecrîda li ser Rêber Apo bi temamî bê rakirin. Kesên ku dixwazin bi wî re hevdîtinê bikin, divê êdî bikarin bi wî re danûstendinê bikin.

Pêvajo ji salekê wêdetir çi di nava Bakurê Kurdistanê de da guhertin û çi heya niha hewcedariya wê bi guhertinê heye lê nehatiye guhertin?

Pêvajo zêdetirî salekê ye didome, lê belê keda bi dehê salan e. Rêber Apo bi dehê salan e ji bo aştî û demokrasiyê dixebite. Gelê Kurd bi dehê salan e ji bo aştiyeke birûmet li ber xwe dide. Em dikarin bibêjin ku rûdanên vê sala dawiyê di serî de hêviya aştî û jiyaneke birûmet mezin kir. Gotara nijadperest a dewletê piçek be jî hat guhertin. Ev bi saya Pêvajoya Aştî û Civaka Demokratîk pêk hat. Em dizanin ku di girtîgehan de gelek girtiyên nexweş hene. Girtiyên siyasî hene. Di sirgûnê de gelek rêhevalên me hene. Çavê me û çavê gelê Kurd li rêya wan e. Ev dê bi serketina pêvajoyê biçe serî.

Em dikarin vê yekê bibêjin ku desthilat hinekî sist tevgeriya. Hin tiştên ku divê demildest bihatina kirin, nehatin pêkanîn. Wek nimûne biryarên AIHM û AYM’yê biryarên teqez bûn. Ji bo bicîhanîna van biryaran hewceyê pêvajoyê nebû. Desthilatê dikarî ev biryar bi cî bianiyina û hevalên me serbest berdana. Lê ev nehat kirin. Hevalên me yên girtiyên siyasî yên ku salên xwe temam kirine, lê bi hincetên keyfî nayên berdan, hene. Desthilatê dikarî bêyî guhertina zagonan ev hewcedarî pêk bianiyina.

Girêdayî Pêvajoya Aştiyê diviyabû zagonên Tirkiyê bihatana guhertin û li şûna wê zagonên nû bên nivîsandin ev zagon çi ne, herwiha çima nivîsandina van zagonan tê derengxistin sedemên xwe çi ne?

Pêvajoya Aştî û Civaka Demokratîk dema ku mayînde û serkeftî be, divê zagonên ewlehî û cudakar ên li Tirkiyê tavilê bên guhertin, li şûna wan jî qanûneke giştî ya Çarçoveyî (Qanûna Aştiyê û Qanûna Entegrasyona Demokratîk) were amadekirin. Ev qanûn, garantiya hiqûqî ya pêvajoyê ye û nayê terikandin.

Sedemên derengmayînê em jî dipirsin. Ji aliyê me ve derengmayîn, ji kêmbûna îradeya siyasî ya desthilatê, îtîrazên bloka neteweperest û hewldana belavkirina demê bi şertên wekî “teyîd-tespît”ê tê. Pêvajo bê zemîna hiqûqî nikare pêş bikeve. Ji ber vê yekê divê qanûna çarçoveyî zû di meha Tîrmehê de bînin Meclisê û berî girtina Meclisê were qebûlkirin. Derengmayîn baweriyê xera dike û xetera saboteyê zêde dike.

Esasgirtina komareke demokratîk ji Tirkiyê re xwedî çi girîngî ye?

Ji bo siberoja Tirkiyê, Komara Demokratîk xwedî giringiyeke mezin e. Rojhilata Navîn di nav qeyran, şer û pevçûnên giran de ye. Banga Aştî û Civaka Demokratîk di demeke wisa dijwar de wek çirûskekê vêket. Tirkiyê ji bo ku xwe ji nav van şer û aloziyan rizgar bike, hewce ye meseleyên xwe çareser bike, Pêvajoya Aştî û Civaka Demokratîk bi ser bixe û komarê demokratîk bike. Di komara demokratîk de nasname nayên tune hesibandin, ziman nayên înkarkirin, ji bo pêşveçûna zimanan bername û xebatên zagonî tên kirin, rêveberiyên herêmî tê de tên xurtkirin, her kesek xwe aîdî wê komarê dibîne, lê xwedî derdikeve, hebûna xwe bi azadî dikare bijî. Tu kesek ji bo fikir û ramanên xwe nayên girtin. Her gel bi awayekî wekhev tê de cih digire, xizmetê dibîne, nayê cudakirin. Komara demokratîk xwedî van giringiyan e. Tirkiyê ku van mijarên giring çareser bike, ew ê di herêmê de bibe mînakeke pir hêja.

Rastiyeke dîrokî ye; komar ji aliyê me hemûyan ve hat avakirin. Lê kêmasiya komarê nedemokratîkbûna wê ye. Lewre komarê neyartî û neheqî li gelê Kurd û nasmaneyên din kir. Êdî divê ev rewş bi dawî bibe. Ji bo siberoja me ya hevpar, ji bo beşdarbûna bêkêmasî ya hemû gelan, ji bo nasname û çand û zimanê me, avakirina komara demokratîk hewce ye. Ji bo vê jî divê em hemû bê navber bixebitin. Em dizanin ku avabûna Komara Demokratîk ne tenê ji bo Tirkiyê, lê ji bo Rojhilata Navîn bi temamî çareseriyekê dihewîne. Divê her kes bi vê berpirsyariyê nêzîkî meseleyê bibe.

Dewleta derveyî norm

Farûk Sakik

Rêber Apo di nirxandineke xwe de behsa ‘dewleta norm’ û ‘dewleta derveyî norm’ kir. Hetanî wê roja bi giranî me digot dewleta kûr.
Dewleta kûr ango dewleta derveyî norm her tim dixwaze kaos, şer hebe. Çiqas kaos hebe ewqas xwedî înîsiyatîf e.
Ew jî her tim temaşe dike û dixwaze rojevên cuda ava bike.
Di dîroka Tirkiyê de her dem darbe ji aliyê wan de pêk dihatin. Midaxeleyê parlemento û siyasetê dikirin. Heger bi darbeyek li îqtîdarê nebûna, kontrayên wan li kolanan bûn. Bi van kesan di nav civakê de kaos diafrandin.
Şerê ku Kurdan di 15’ê Tebaxa 1984an de şer dane destpêkirin gilêz bi devê wan ketibû. Lê dema ku di 1993’yan de Rêber Apo serdema aştiyê û çareseriyên siyasî da pêş wan, ev ‘dewleta derveyî norm’ ket dewrê. Kesên wek Eşref Bîtlîs, Bahtiyar Aydin û Ridvan Ozden. Ku li gorî dewleta norm difikirîn yek bi yek ji holê rakirin.
Serokkomar Turgut Ozal jî dewleta norm temsîl dikir. Bi Rêber Apo re xebatên aştiyê dabûn destpêkirin.
Ev dewlet rojek piştî PKK’ê dema agirbestê dirêj kir, ew kuştin.
Dewleta derveyî norm, piştî mirina Ozal ekîba xwe ava kir. Suleyman Demîrel, Tansu Çiller, Mehmet Agar, Dogan Gureş fîgurên vê serdema nûbûn. Bi taybet di sala 1993’an de li îstatîstîkan bênêrin gelek sûîqest û komkujî pêk hatin.
Gelek komkujî, kuştinên kiryar-diyar, revandin û windakirin ji aliye vê ekîbê ve pêk hatin. Jîtem û Hîzbul-kontra heroj li kolanên bajêran di nêçîra welatparêzan de bûn.
Bi vê yeke dixwestin aştiya ku Rêber Apo dayî destpêkirin bê bersiv bimîne û herdem şer hebe.
Di sala 1998’an de jî ji bo pêşî girtina aştiyê komplo dane destpêkirin.
Li Îmraliyê israra Rêber Apo ya bi aştiyê çareseriya doza Kurd dewam dikir.
Piştî demek ev dewleta derveyî norm wek Ergenekon hatin pênasekirin.
Pêvajoya çareseriyê ya 2013-2015’an de zext didan ser dewleta norm da ku dawî li pêvajoyê bînin. Dema Erdogan hilbijartinan de bi ser neket, bi ya wan kir û şer da destpêkirin.
Ev şer zirar û zahiyatên mezin da herdun aliyan. Di sala 2024’an de dema ku li Rojhilata Navîn şer dest pê kir, dewleta Tirk ji bo xwe ji vî şerî biparêze, şerê bi Kurdan re da seknadin.
Bi Rêber Apo re serdemeke nû dest pê kir. Li masayek rûniştibûn û nexşereyek derxistibûn. PKK li ser bangê Rêber Apo erkên derdiket pêş wan pêkdanîn.
Lê di dewletê de hin pirsgirêk hebûn.
Dewleta derveyî norm û dewleta norm di şer de an jî di bazariyan de bûn.
Dewleta derveyî norm naxwaze wan rojên xwe yên bi şatafat winda bike. Ji bo wan aştî, dawiya desthilata wan e.
Li Meclisê di van rojan de dixwazin qanûneke nû ji bo pêvajoyê derbixin.
Lê dewleta derveyî norm midaxeleyî vê qanûnê û naverok wî dike. Li gor aghiyên bi dest dikevin. 10 xal ên di kulîsan de hatin parvekirin de tê xuyakirin şopên vê dewleta derveyî norm jî hene.
Biryarên dewleta norm û derveyî norm MGK’ê de têne dayin. Wa ye me dît di civîna MGK’ê ya 18’ê Hezîranê de jî zimanê wan neguheriye. Pirsa Kurd a sedsalî wekî terorê pênase dikin. Bi vî awayî polîtîkayên şerê taybet dimeşînin.
Di mitînga Wan’ê de bersiv hat dayin.
Li hember ev qas kiryar gelo, Kurdên ji nû de şer bidin destpêkirin an na? Bersiv di daxuyaniyên rêveberên PKK’ê de ye. Ew jî dibêjin me rêbazên têkoşîna xwe guhertiye.
Ez bawer im wê destûr nedin pêvajo li gor daxwazên dewleta derveyî norm bimeşe.

Yek ji kevintirîn çandên cîhanê: Çanda Ermenî

Çanda Ermenî xwedî dîrokeke dewlemend û kûr e ku rehên wê vedigerin hezarê salan. Gelê Ermenî jî tevî hemû êrişên qirkirinê ziman, huner, adet û kevneşopiyên xwe di nav sedsalan de parastiye.

Roheyv Keleş/ Qamişlo

Çanda Ermenî bi dîrokeke dewlemend û kûr tê nasîn, ku rehên wê vedigerin hezarê salan. Ew bi rêya têkiliya şaristaniya Ermenî bi gel û çandên cîran ên cûrbecûr re, hatiye şekildan.
Li Sûriyê jî Ermenî beşek girîng ji civaka Sûriyeyê ne. Piraniya wan piştî qirkirina 1915”an gihîştin welêt. Niha li bajarên Heleb, Şam, Qamişlo û Lazkiyê kom bûne. Berî sala 2011”an hejmara wan ji 100 hezarî zêdetir bû, lê ji ber şer û koçberiyê hejmara wan daketiye nêzîkî 30 hezarî, herwiha ew hîn jî dibistan û dêrên xwe diparêzin.

Ziman û alfabeya Ermenî

Zimanê Ermenî yek ji stûnên herî girîng ên nasnameya çandî ya Ermenî ye. Ew zimanekî serbixwe ye ku aîdî malbata Hind-Ewropî ye. Ermenî qîmetê didin alfabeya xwe, ku ji hêla Mesrop Mashtots ve di sala 405 B.Z de hatiye afirandin û ji 39 tîpan pêk tê. Vê alfabeyê beşdarî parastina mîrata wêjeyî û olî ya gelê Ermenî bûye û bûye sembolek neteweyî ku berdewamiya çanda Ermenî di seranserê serdeman de temsîl dike.

Bawerî û ol di çanda Ermenî de

Ol beşek girîng ji jiyan û çanda Ermenî ye. Ermenistan welatê yekem ê cîhanê bû ku di sala 301 PZ de Xiristiyanî wekî ola xwe ya fermî qebûl kir. Piraniya Ermeniyan aîdî Dêra Apostolîk a Ermenî ne, ku yek ji dêrên herî kevin ên Xiristiyanî yên cîhanê ye. Rola Dêrê ji qada olî wêdetir diçe, di seranserê dîrokê de, ew beşdarî parastina ziman û mîrata çandî bûye û wekî navendek ji bo perwerdehiyê û parastina destnivîs û pirtûkên kevnar xizmet kiriye. Gelek bûyerên civakî û malbatî jî bi baweriyên olî û rêûresmên dêrê ve girêdayî ne.

Cilên Ermenî yên kevneşopî

Cilên Ermenî mîrateya gelêrî û nasnameya neteweyî ya gelê Ermenî nîşan didin. Cilên kevneşopî bi rengên xwe yên geş û nexşên tevlihev têne xuya kirin, ku ji herêmekê bo herêmekê diguherin.
Mêran bi kevneşopî caketên dirêj û şalwarên fireh bi kemerên xemilandî li xwe dikirin, lê jinan cilên dirêj ên bi nakişên destan û têlên zêr û zîv xemilandî, digel serpoş û zêrên kevneşopî li xwe dikirin. Ev cil û berg hîn jî di festîvalan, pîrozbahiyên neteweyî û performansên gelêrî de têne lixwekirin.
Muzîk û dîlana gelêrî
Muzîk di çanda Ermenî de cihekî girîng digire, wekî amûrek ji bo îfadekirina şahî, xemgînî û nasnameya neteweyî kar dike. Di nav amûrên muzîkê yên Ermenî yên herî navdar de duduk heye, amûrek bayî ya darîn bi dengek germ, ku wekî sembola muzîka kevneşopî ya Ermenî tê hesibandin. Muzîka Ermenî di heman demê de stranên gelêrî jî dihewîne ku mijarên evîn, xweza, welat û dîrokê vedibêjin. Ev stran bi dîlanên komê yên kevneşopî yên ku ji hêla mêr û jinan ve di bûyerên civakî û neteweyî de têne pêşkêş kirin, têne pêşkêş kirin, ku tevgerên hevrêz giyanê hevgirtin û yekîtiyê di nav civakê de diyar dikin.

Huner û karên destan ên kevneşopî

Di seranserê dîrokê de, Ermenî bi afirîneriya xwe ya hunerî, bi taybetî di peykersaziyê, wênesaziyê, çêkirina xalîçeyan, fexar û çêkirina zêrfiroşan de navdar bûne. Karên destan ên Ermenî bi rastbûn, bedewî û karanîna motîfên ku ji xwezayê û sembolên olî îlham girtine têne xuya kirin. Ermenistan bi hunera xwe ya neqişandina keviran, ku wekî xaçkar tê zanîn, jî navdar in ku ji kevirên neqişkirî yên ku xaç li ser wan hene pêk tê û yek ji sembolên herî berbiçav ên hunera Ermenî tê hesibandin.

Wêje û çanda rewşenbîrî

Ermenî xwedî mîrateyeke dewlemend a wêjeyî ne ku bi sedsalan e, ku helbest, roman, şano û nivîsên dîrokî û olî dihewîne. Wêjeya Ermenî beşdarî belgekirina jiyan û bûyerên dîrokî yên gelê Ermenî bûye û roleke girîng di parastina ziman û nasnameya neteweyî de lîstiye. Pirtûkxane, mûze û navendên çandî li seranserê Ermenistanê ji bo parastina vê mîrateya wêjeyî û danasîna wê bi nifşên nû ve hatine veqetandin.
Ermenî gelek cejnên olî û neteweyî pîroz dikin ku bawerî û mîrata wan a çandî nîşan didin. Di nav yên herî berbiçav de ev in:
- Noelê Ermenî, ku di 6’ê Çile de tê pîrozkirin.
- Cejna Paskalyayê, yek ji girîngtirîn cejnên olî.
- Vardavar, cejneke kevneşopî ya kevnar ku tê de mirov wek sembola şahî û nûjeniyê avê dirijînin hev.
- Roja Serxwebûna Neteweyî, ku destkeftiyên dewleta Ermenî ya nûjen pîroz dike.

Ev bûyer bi kombûnên malbatî, pîrozbahiyên gelêrî, û muzîk û reqsên kevneşopî têne diyar kirin.

Xwarinên Ermenî

Xwarinên Ermenî beşek girîng a çanda neteweyî ne, ku xwe dispêrin cûrbecûr matreyalên xwezayî yên wekî goşt, dexl, sebze û giya. Hin ji xwarinên herî gelêrî ev in:Dolma pelên tirî yên tijîkirî birinc- Kebabên Ermenî- Goştê biraştî- Nanê lavaş ê kevneşopî- Şêrînayiyên ku bi gwîz, hingiv û fêkiyên hişkkirî têne çêkirin. Di çanda Ermenî de, maseya xwarinê sembola comerdî û girêdanên malbatî ye, ku malbat di demên cûda de li dora xwarinên kevneşopî û kevnar dicivin.

Kevneşopî û rêûresmên civakî

Çanda Ermenî li ser rêzgirtina ji bo malbat, mezinan û hevkariya di navbera endamên civakê de ye. Bûyerên malbatî yên wekî dawet û jidayikbûnê girîngiyek mezin didin û bi rêûresm û kevneşopiyên taybetî yên ku ruhê hevgirtina civakî nîşan didin têne pêşkêş kirin. Ermenî her wiha bi mêvanperweriya xwe têne nasîn, bi germî mêvanan pêşwazî dikin û wê wekî nirxek girîng a civakî dibînin. Çanda Ermenî mînakek zindî ya gelekî temsîl dike ku tevî dijwariyên dîrokî jî kariye nasnameya xwe ya çandî biparêze. Ji ziman û cilên kevneşopî bigire heya muzîk, festîval, baweriyên olî û hunerên gelêrî, çanda Ermenî pergalek yekgirtî pêk tîne ku dîrokek dewlemend û mîrateyek mirovî ya zindî nîşan dide ku di jiyana Ermeniyan û di dîmena çandî ya cîhanî de bi xurtî heye.

Dayika ku çanda Kurdewarî parast

Solîn Mihemed/ Qamişlo

Dayikên Kurd di parastin û veguhastina mîraseya çandî ya Kurdî de roleke girîng lîstine. Necah Mûsa jî yek ji wan dayikan e ku tevî rûbirûya gelek zehmetiyan hatiye jî, lê heya niha karên çandî yên dema berê parastiye.

Di dema berê de, rola dayikên xebatkar gelekî piralî û zehmet bû. Ew hem di karên giran ên rojane de dixebitîn û hem jî weke stûneke sereke ya malbatê li zarokên xwe dinêrîn. Karên wan li gorî mercên wê demê, çanda herêmê û pêdiviyên malbatê bûn.
Dayikên wê demê pir bi karên cûda mijûl dibûn, ew heya roja îro jî di nava civakê de bi kevenşopiyên xwe yên dema berê navdar in. Dayika bi navê Necah Mûsa jî yek ji wan dayikan e ku bi destê xwe jiyana xwe ya wê demê ava kir.

Necah di dema ber de li gundê Hedadê nêzî bajarê Tirbespiyê yê li Rojavayê Kurdistanê jiyan dikir. Ew tenê malbateke Kurd bû ku di nava gund de jiyan dikir. Wê di gund de pir karên cûda dikirin. Ew Jineke ku herî zêde bi çanda kurdewarî ve girêdayî bû.
Wê her tim bi awayekî çalak di çinîn, berhevkirin û paqijkirina dexlûdan de kar dikir. Di heman demê de jî berê xwe dida baxçeyan sebze û fêkî ji bo malê tanîn. Wê roja xwe li ber pez diqedand, hem li ber pez bû hem pez didot, şîr dikir gelek tişt ji bo malê. Necah jî her tişt li ser destê xwe ji bo zarokên xwe çêdikir da ku debara jiyana xwe bike.
Necah di dema xwe ya valahiyê de gelek neqşeyên ji ta çêdikirin. Çêkirina neqişeyan di wê demê de tiştekî pir balkêş û girîng bû ji bo xweşikbûnê, di heman demê de ew wek kevneşopiyekê bû di nava dayikan de. Necah hertim bi tayên rêsayî tûrikên Qureanê, gore û cilika nimêjê di şevên tarî de çêdikir. Wê tûrik û gelek tiştên din çêdikirin û bi dîwarên xwe yên malê ve dadileqand. Herwiha wê tentene çêdikir û bi derdora balgeh û doşekan vedikir.
Necah di dema berê de ji ber nan tune bû ew tim li ber tenûrê nanê sêlê û yê tenûrê ji bo malê çêdikir. Her tişta ku Necah çêkiriba li cîranên xwe yên li gund jî belav dikir. Ji ber jîrbûna wê xwe fêrî çêkirina çilan jî kir û çekên kesên li gund dirûtin. Heya ku zarokên wê mezin bûn jî hîn wê xwe fêrî gelek karên cûda dikir, tevî ku jê re zehmet bû jî lê wê hez dikir ku her tiştî bi destê xwe biafirîne.
Necah yek ji wan dayikên dema berê ye ku jiyana xwe hemû jib o xizmeta malbata xwe derbas kiriye, ew pir di wê demê de zehmetî û giranî dikişandin. Wê wek her dayikeee dema berê çanda xwe ya kurdewarî bi destê xwe parast. Ew tenê di nava gundê Hedad di nava Ereban de çanda Kurdî bipêş xist. Tim dixwest ku çanda kurdî ji her aliyên jiyanî ve li derdora wê were bihîstin.
Piştî avabûna bajaran êdî Necah mala xwe anî bajarê Qamişlo û li wir jiyana xwe heta roja îro berdewam kir. Niha zarokên wê bi giştî ji derdora wê çûn e, ew û hevjînê xwe tenê di mal de jiyan dikin. Tevî ku Necah bi temenê xwe bûye 68 sal jî, lê ew dixwaze ku careke din hunerê destan yên dema berê çêbike.
Necah wiha dibêje, “Ez dixwazim tenê rojek ji wan rojên berê vegere, tevî ku ew jiyana dema berê zehmet bû jî lê em pir kêfxweş bûn ku me her tişt li ser destên xwe çêdikirin. Çanda me ya kurdî heya roja îro jî cihekî xwe yê pir kûr û girîng di nava civakê de girt. Tevî ku niha nexweşiya şekir, tasyon bi min re ye jî lê careke din dixwazim her tiştekî ji hunerê me yên destên dayikan çêbikim û mîraseye û rojên dema berê vegerîn im.”
Dayê Nech heya roja îro teşî, selik, kevçiyên mehîrê yên mezin, kevirê Genim û hwd di dikana xwe ya dema berê de veşartine, ji ber ew dixwaze her tiştekî dema berê li ba xwe bihêle û wê çanda kurdî biparêze.

Petrol û berhemên Sûriyê di berjewendiya kê de têne bikaranîn?

Petrol û berhemên Sûriyê ji siyasetên dewletê nehatine dûrxistin. Li şûna ku ev dewlemendî ji bo berjewendiya gelên Sûriyê were bikaranîn, lê piraniya caran ji bo berjewendiyên siyasî û taybet tên bikaranîn. Ji ber vê yekê gelê Sûriyê îro bi kirîzeke aloz a aborî û civakî re rû bi rû ye.

Navenda Nûçeyan

Sûriyê yek ji welatên girîng ên Rojhilata Navîn e ku bi cihê xwe yê stratejîk û dewlemendiya xwezayî tê nasîn. Ev welat xwedî gelek berhemên sererd û binerdê ne ku di pêşveçûna aborî, çandiniyê û pîşesaziyê de rolek girîng dilîzin. Her çend şer û aloziyên salên dawî bandor li ser aboriya welêt kiribe jî, berhemên xwezayî hîn jî bingehê geşedana wê ne.

berhemên Sûriyê yên sererd

Erdên çandiniyê, Sûriyê xwedî erdên berhemdar e, taybetî li qiraxên çemên Firat û Xabûrê. Li van deveran gelek berhemên çandiniyê tên çandin, wek genim, ceh, penbû, zeytûn, tûtin, sebzeyên cihêreng û hwd… Di heman demê de Sûriyê xwedî çend çemên girîng e ew jî ev in: Çemê Firatê, Çemê Xabûr û Çemê Asî. Ev çem ji bo avdaniyê, hilberandina elektrîkê û peydakirina ava vexwarinê gelekî girîng in. Li hin deverên çiyayî jî taybetî li rojavayê welêt, daristan û cihê çêrê hene ku ji bo heywandarî û parastina jîngehê girîng in. Darên zeytûn û darên fêkiyan jî beşek ji dewlemendiya sererd a Sûriyê ne. Li kêlek van berheman, Sûriyê xwedî gelek cihên dîrokî û geştyariyê ye weke Palmîra, Şam û Heleb, ev cihên han dikarin bibe çavkaniyek girîng a hatina dahatê.

Berhemên binerd

Petrol yek ji girîngtirîn berhemên binerd ên Sûriyê ye. Piraniya zeviyên petrolê li rojhilat û bakurê rojhilatê welêt hene. Berî şerên ku li Sûriyê rû bidin, petrol beşeke mezin ji dahata neteweyî pêk dianî. Herwiha Sûriyê xwedî yedekên (Ihtiyat) gaza xwezayî ye. Ev gaz ji bo hilberandina elektrîkê, pîşesazî û karanîna malbatî tê bikaranîn. Di heman demê de Sûriyê yek ji wan welatan e ku xwedî rezervên herî mezin ên fosfatê ye. Fosfat pêkhateyek sereke di pîşesaziya gubreyan de ye û derxistina wê ji bo aboriya welêt girîng e. Ji bilî petrol û fosfatê, li Sûriyê hin çavkanî û medenên din jî din jî hene, wek bermayiyên xwarinê, mermer, qûm, kevirên avahiyê û hwd… Ev hemû jî ji bo materyalan di pîşesaziya avahîsaziyê û di çêkirina materyalên avahîsaziyê de têne bikar anîn.

Çavkaniyên binerd yên Sûriyê

Çavkaniyên xwezayî yên Sûriyê wekî hêmanên bingehîn têne hesibandin ku aboriya neteweyî xurt dikin û beşdarî mezinbûn û pêşkeftina wê ya berdewam dibin. Van çavkaniyan ku petrol, gaza xwezayî û fosfat dihewînin roleke girîng di zêdekirina dahatên darayî û dabînkirina pêdiviyên bazarên navxweyî û navneteweyî de dilîzin. Herwiha pîşesaziya petrol û gaza xwezayî di nav sektorên herî girîng ên aborî de cihekî girîng digire. Hinardekirina petrolê beşek girîng ji dahata giştî ya hikumetê pêk tîne, bi vî awayî rewşa darayî ya welêt xurt dike. Rezervên gaza xwezayî di heman demê de roleke girîng di dabînkirina pêdiviyên enerjiyê yên navxweyî û piştgiriya pîşesaziyên cûrbecûr de dilîzin. Ji aliyekî din ve, fosfat ji bo zêdekirina hilberîna çandinî û pîşesaziyê girîng tê hesibandin ku girîngiya van çavkaniyan di warên cûrbecûr ên pêşkeftinê de nîşan dide.

Berhemanîna petrolê li Sûriyê

Piraniya zeviyên petrolê li bakur û rojhilatê welêt in û deverên wekî Dêrazorê û Hesekê çavkaniyên sereke yên hilberîna petrolê ne. Berî şerê niha Sûriyê rojane bi qasî 400,000 bermîl hildiberand, lê ev mîqdar ji ber şert û mercên siyasî û aborî yên aloz bi girîngî kêm bûye. Zeviyên petrolê yên Rimêlan û Qereçoxê di nav girîngtirîn cihên hilberîna petrolê de ne ku bi girîngî beşdarî dabînkirina pêdiviyên petrolê yên welêt dibin. Pîşesaziya petrolê ya Sûriyê balê dikişîne ser rafinerkirina petrola xav û hilberîna berhemên cûrbecûr ên wekî benzîn û mazotê, bi vî rengî alîkariya dabînkirina daxwazên bazara navxweyî dike. Lê şerê berdewam bandorê li ser şiyana welêt dike ku hilberînek domdar bi dest bixe û rewşa ewlehiyê pirsgirêk hîn bêtir giran kiriye, derfetên veberhênan û pêşkeftinê di vê sektora girîng de kêm kiriye. Sûriyê bi pirsgirêkên têkildarî aramiyê û kêmbûna hilberînê re rû bi rû ye.

Zehmetiyên ku di pîşesaziya çavkaniyên binerd de rû bi rû dimînin

Pîşesaziya çavkaniyên madenî ya Sûriyê ku petrol, gaza xwezayî û fosfat dihewîne, bi gelek pirsgirêkên girîng re rû bi rû ye ku rê li ber mezinbûn û domdariya wê digirin. Nakokiya siyasî yek ji van pirsgirêkan a herî berbiçav e, ji ber ku nakokiyên berdewam bûne sedema bêîstîqrariyê li welêt, bandorek neyînî li ser veberhênana sektorê û xebitandina rastîn a zevî û hwd… kiriye. Di hawîrdorek xeternak a siyasî û ewlehiyê de, kişandina veberhêneran dijwar dibe. Herwiha pîşesaziyên petrol, gaz û fosfatê jî bi pirsgirêkên têkildarî xirabûna jîngehê re rû bi rû dimînin. Piştî salên pevçûnê, binesazî û jîngeha giştî bi girîngî xirab bûye ku bandor li ser şiyana pîşesaziyê ya xebitandina bi bandor kiriye. Operasyonên derxistina petrol û gaza xwezayî hewceyê rêveberiya çavkaniyên baş û plansaziya jîngehê ne ku di şert û mercên heyî de dijwar bûye. Ji ber vê yekê, ev operasyon ji bo jîngehê xetereyan çêdikin, lêçûnan zêde dikin û hilberînê sînordar dikin. Astengiyên aborî jî roleke girîng di sînordarkirina potansiyela vê pîşesaziyê de dilîzin.

Bandora geşedanên siyasî û aborî li ser çavkaniyên Sûriyê

Geşedanên siyasî û aborî yên li Sûriyê bandorek girîng li ser bikaranîna van çavkaniyan kiriye. Ji aliyekî ve ev çavkanî ji ber zêdebûna daxwaza cîhanî ji bo veberhênana biyanî balkêş in. Ji aliyê din ve jî, pevçûnên herêmî û guhertinên siyasî ji bo bikaranîna wan dijwarîyên girîng çêdikin. Ji ber vê yekê têgihîştina van aliyên aborî û civakî bi pêşeroja dewlemendiya madenî ya welêt û bandora wê li ser aboriya herêmî û navneteweyî ve girêdayî ye.

Nakokiyên li ser berhemên Sûriyê sedema dirêjkirina aloziyê ye

Petrol û berhemên Sûriyê ne tenê çavkaniyên aborî ne, lê di heman demê de bûne mijareke siyasî ya girîng. Di salên şer û aloziyê de, gelek hêz û aliyan hewl dane ku kontrola van çavkaniyan bidest bixin, ji ber ku ew hêza siyasî û leşkerî jî peyda dikin. Ev nakokiyên li ser berhemên bûye yek ji sedemên dirêjbûna alozî û astengiya çareserkirina pirsgirêkên Sûriyê. Ji ber ku gelek biryar li gorî berjewendiyên siyasî ne li gorî hewcedariyên gelan tên dayîn, civak jî rasterast bandorê jê werdigire. Kêmbûna xizmetên giştî, zêdebûna bêkarî, koçberî, penaberî û belavbûna xizanî encamên vê rewşê ne. Ji ber ku dema dahatên xwezayî ji bo pêşxistina civakê nayên bikaranîn, baweriya gelan bi saziyên rêveberiyê kêm dibe û hestên bêhêviyê di nav civakê de zêde dibin. Herwiha, şer û pêşbirk li ser petrol û berhemên bûye sedema dabeşbûna civakê û zêdebûna nakokiyên nav civakî. Ev yek jî bandorê li yekîtî, aramiya civakî û pêvajoya avakirina welatekî aram dike. Ji ber vê yekê pirsgirêka petrol û berhemên Sûriyê tenê pirsgirêkeke aborî nîne, lê ew pirsgirêkeke siyasî ye ku rasterast li ser jiyana rojane, aramiya civakî û pêşeroja gelên Sûriyê bandor dike.

Herî zêde kirîza Sûriyê ji serdema rejîma Baasê dest pê kir. Ev kirîz bi taybetî piştî bûyerên sala 2011'an kûrtir û girantir bû ku di wê demê de qutbûna elektrîkê, kêmbûna xizmetên bingehîn û buhabûna jiyanê bi awayekî mezin derketin holê. Piştî têkçûna rêjîmê û destpêkirina serdemeke nû li Sûriyê, hêvî hebû ku şert û mercên jiyana gelê Sûriyê û bazara giştî baştir bibin. Lê ya ku îro li ser erdê tê jiyankirin, ji gelek aliyan ve dijberî wan hêviyan e. Berjewendiyên siyasî dîsa li pêş berjewendiyên gelê Sûriyê hatine girtin û ev yek bûye sedema zêdebûna buhabûn û dijwarbûna şert û mercên jiyanê. Îro buhabûn li Sûriyê ji gelek salên borî girantir e û bandoreke rasterast li ser jiyana rojane ya civakê dike. Li hemberî vê rewşê, gelek welatiyên Sûriyê derdikevin kolanan û daxwaza guhertinê ji hikumeta demkî dikin. Sedema sereke ya van daxwazan xizanî, bêkarî û wêrankirina aborî ye ku her roj zêdetir dibe. Gel bawer dibêje ku Sûriya îro hewcedarê sererastkirin û çareserkirinê ye, ne ku şert û mercên wê hîn xerabtir werin kirin. Ji ber vê yekê, divê jiyana civakê nebe amûrek ji bo bazirganiya siyasî an jî qezenca hêzên siyasî.

Çima helwesteke siyasî ya yekgirtî li Sûriyê nayê avakirin?

Di encama vê yekê de hêjayî gotinê ku tevî dewlemendiya Sûriyê ya di hemû qadan de, lê îro rewşeke xerab a civakê tê jiyankirin. Berpirsên sereke yên xerabûna vê rewşê jî hikumet û aliyên peywendîdarin ku tenê berjewendiyên xwe didin pêş û gel paşguh dikin. Herwiha ne helwesteke siyasî ya yekgirtî sedema sereke ya van pirsgirêkan e.

'Çarenûsa Rêber Apo ji çarenûsa aramiya siyasî li Rojhilata Navîn nayê veqetandin'

Endama Rêveberiya Însiyatîfa Azadiya Rêber Abdullah Ocalan a Sûriyê Amine Xidiro destnîşan kir ku çarenûsa Rêber Apo nikare ji çarenûsa aramiya siyasî li Rojhilata Navîn were veqetandin, ji ber doza wî ceribandina herî girîng a şiyana herêmê temsîl dike ku ji mantiqa pevçûnên leşkerî derbasî mekanîzmayên diyalog û naskirina hevbeş dibe.

Ronahî Sadûn/Qamişlo

Derbarê girîngiya azadiya fîzîkî ya Rêber Apo, endama Rêveberiya Însiyatîfa Azadiya Rêber Abdullah Ocalan a Sûriyê Amine Xidiro bersiva pirsên Rojnameya me da û hevpeyvîn wiha bû:

Di nava rewşa hestyar ku Rojhilata Navîn tê re derbas dibe, azadiya fîzîkî ya Rêber Apo dê çi bandorê li ser çareseriya siyasî ya pirsên Rojhilata Navîn û bi taybetî pirsa Kurd li her çar parçeyên Kurdistanê bike?

Azadiya Rêber Apo kilîda çareseriya siyasî li Rojhilata Navîne. Çarenûsa Rêber Apo nikare ji çarenûsa aramiya siyasî li Rojhilata Navîn were veqetandin, ji ber ku doza wî ceribandina herî girîng a şiyana herêmê temsîl dike ku ji mantiqa pevçûnên leşkerî derbasî mekanîzmayên diyalog û naskirina hevbeş dibe. Rêber Apo ne tenê rêberekî Kurd e, ew mîmarê projeyek siyasî û rewşenbîrî ya berfireh e ku ji sînorên neteweyî yên kevneşopî derbas dibe. Ew vîzyonek konfederalîzma demokratîk ku li ser bingeha nenavendî, pirçandî û hilweşandina dewleta navendî ya zordar e, pêşniyar dike. Ev alternatîfek pratîkî pêşkêşî sîstemên rêveberiyê li herêmekê ku ji kirîzên avahîsaziyê yên kronîk, di nav de şerên navxweyî, aloziyên mezhebî û pevçûnên li ser sînor û çavkaniyan dikişîn, dike.

Girîngiya azadiya Rêber Apo li ser sê astan tê belavkirin:

Yekem: Azadiya wî yekane rêya çareseriyeke berfireh ji bo pirsgirêka Kurd ku li çar welatan (Tirkiyê, Sûriyê, Iraq û Îran) dirêj dibe, temsîl dike. Nebûna wî ji qada siyasî re, rê li ber avakirina helwesteke yekgirtî ya Kurdî digire ku bikaribe bi sîstemên navendî re danûstandinan bike, ev yek herêmê di rewşeke xeternak de dihêle ku gefê li nûkirina şerê çekdarî di her kêliyê de dixwe, nemaze di nava guhertinên bilez ên herêmî de.
Duyem: Azadiya wî rê li ber nirxandineke radîkal a polîtîkayên tepeserkirinê yên li seranserê herêmê, ne tenê yên li dijî kêmneteweyan, lê yên li dijî hemû pêkhateyên çandî, olî û neteweyî yên ku ji polîtîkayên dûrxistin û paşguhkirinê êş kişandine, vedike. Bi vî awayî prensîba naskirina cihêrengiyê li şûna ku wê wekî gef li ser yekîtiya neteweyî bihesibîne, wekî bingeha dewleta demokratîk a nûjen, xurt dike.
Sêyemîn: Serbestberdana Rêber Apo serkeftinek ji fikra diyaloga siyasî li ser mantiqa hêz û tundûtûjiyê temsîl dike. Ew peyamek zelal dişîne ku çareseriyên leşkerî û ewlehiyê di pêkanîna aramiyê de bi ser neketine, lê rêya yekane ya ber bi pêşerojê ve, di danûstandinên berfireh de ye ku li ser bingeha edalet, wekhevî û naskirina mafên hemû pêkhateyan e. Ev dikare bandorek girîng li ser kirîzên din ên li herêmê bike, wekî pevçûna Filistîn-Îsraîlê, kirîza Sûriyê û rewşa li Iraqê. Daxuyaniyên rêveberên di nav Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK) de destnîşan kirine ku serbestberdana Rêber Apo ji bo danîna çekan û gihîştina çareseriyek mayînde şertek pêşîn e, ev tê wê wateyê ku girtina wî ya berdewam, vebijarka rûbirûbûna leşkerî her dem dihêle.

Nêzîkatiyên navneteweyî û saziyên mîna CPT li hember tecrîdê di çi astê de ne û çiqas dikarin xwedî rol bin di pêkanîna azadiya fîzîkî ya Rêber Apo de?

Her çend Komîteya Wezîran a Ewropayê ku bi çavdêriya bicîhanîna biryarên Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê hatiye erkdarkirin, doza Rêber Apo şopandiye û di vî warî de hin biryar girtine jî, lê rola wê di şikandina tecrîda li ser wî de sînordar maye. Ev ji ber nebûna îradeya siyasî ya di nav dewletên Ewropayê de ye ku pêşniyarên Komîteyê û biryarên Dadgehê veguherînin çalakiyên berbiçav. Di şopandina xwe ya herî dawî de, Komîteyê di mijara tecrîdê de nekarî tu pêşveçûnek berbiçav bi dest bixe û bi tedbîrên xwe yên ku rewşek paşvekişandinê an jî hevkariya navneteweyî bi polîtîkayên Tirkiyê re di vê mijarê de nîşan didin, razî kir.
Lê belê, destwerdanên Komîteya Wezîrên Ewropî hîn jî nirxek sembolîk û exlaqî ya girîng diparêzin, ji ber ku rapor û biryarên wê wekî amûrek ji bo zexta qanûnî û exlaqî ji hêla rêxistinên mafên mirovan û parlamentoyên Ewropî ve têne bikar anîn ku pirsên fermî li ser binpêkirinên tecrîdê dişînin. Girîngiya zexta navneteweyî ya domdar di şikandina tecrîdê de bi sê rêyên sereke tê destnîşankirin: Ya yekem, berdewamiya şandina raporên belgekirî ji Komîteyê û Neteweyên Yekbûyî re. Ya duyem, zextkirina parlamentoyên neteweyî û Ewropî ji bo derxistina biryarên girêdayî yên ku girtina Rêber Apo şermezar dikin û daxwaza serbestberdana wî dikin û ya sêyem, şandina dozê ji dadgehên navneteweyî yên pispor re, da ku Tirkiyê li ser binpêkirinên xwe yên berdewam ên qanûn û peymanên navneteweyî yên ku ew îmze kiriye, were darizandin.

Bandora pergala Îmraliyê li ser hişmendiya civakê çi ye û azadiya Rêber Apo dê kîjan dînamîkên nû di nav gel de bide avakirin?

Sîstema tecrîdê ya li Îmraliyê nimûneya polîtîkayeke berfirehtir a tepeserkirinê ku bandor li ser hemû civaka Tirkiyê kiriye, temsîl dike. Ev siyaseta tecrîdê ku di destpêkê de li dijî Rêber Apo hate kirin, gihîştiye bi hezaran girtiyên siyasî û dû re bi rêya qanûnên dijî-terorê yên bi gotinên nezelal, ji kar avêtina şaredariyên hilbijartî û tepeserkirina muxalif, çalakvan û akademîsyenan, belavî civakê bûye. Ev yek bûye sedema çandina çandeke çavtirsandinê û hilweşandina tevna civakî û demokratîk a Tirkiyê. Rêjîma Tirkiyê di hişmendiya kolektîf de, Rêber Apo wekî terorîst nîşan daye, medyayê û bernameyên perwerdehiyê bikar aniye, da ku wêneya wî xera bike û îdeolojiya wî ji naveroka wê vala bike. Ev yek hişt ku gihaştina projeya wî ya fikrî bi awayekî berfireh ji bo Tirkiyê, cîhana Erebî û cîhanî, asteng bimîne.

Lê belê, eger azadiya Rêber Apo were bidestxistin, ew ê di civakên herêmê de dînamîkên nû yên radîkal biafirîne, ya herî berbiçav:

Zindîkirina projeya konfederalîzma demokratîk wekî alternatîfek pratîkî ji bo dewlet-netew. Ew projeyek ku berê bandor li şoreşa Rojava li Bakurê Sûriyê û tevgerên rizgariya femînîst li çar aliyê cîhanê kiriye, herwiha modelek zindî ya rêveberiya xweseriya demokratîk temsîl dike ku dikare li herêmên din ên şer jî were gelemperîkirin.
Serkeftina aqil û diyalogê li ser mentiqa zor û tundûtûjiyê, dibe ku tevgerên nû yên aştiyê li herêmê îlham bike û têgeha hêz û rewabûna siyasî ji navendparêzî û hegemonyayê dûr bixe. Pêşxistina hişmendiya mafên gelan û kûrkirina têgihîştina ku çareseriyên leşkerî û ewlehiyê di pêkanîna îstîqrarê de bi ser neketine, lê tenê çareserî di naskirina cihêrengî, pirrengî û avakirina demokrasiya beşdar de ye.
Destpêkirina qonaxeke nû ya têkoşîna aştiyane di doza Kurd de ku tê de azadiya fîzîkî ya Rêber Apo dibe teşwîqek ji bo veguherandina têkoşînê ji pevçûna çekdarî bo pevçûna siyasî û yasayî ya demokratîk.

Ji bo şikandina tecrîdê û mîsogerkirina azadiya fîzîkî, di asta hiqûqa navneteweyî de astengiyên herî mezin çi ne?

Astengiyên yasayî yên navneteweyî li pêşiya şikandina tecrîdê û bidestxistina azadiya fîzîkî. Astengiyên sereke di asta yasayî ya navneteweyî de li dora çar mijarên sereke dizivirin:

Yekem: Redkirina Tirkiyê ji sepandina prensîba mafê hêviyê ku ji hêla Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê ve di sala 2014'an de hatiye destnîşankirin ku dibêje girtina heta hetayê bêyî îhtîmala berdana şertî, binpêkirina madeya 3'yemîn a Peymana Mafên Mirovan a Ewropayê ye. Tevî zexta navneteweyî, Tirkiyê di plana xwe ya çalakiyê ya dawî de ji bo Konseya Ewropayê piştrast kir ku ew ê vî mafî ji bo girtiyên ku cezayên girankirî yên heta hetayê li wan hatiye birîn tevî Rêber Apo, dirêj neke, lê ewlehiya neteweyî û têkoşîna li dijî terorê wekî hincet nîşan da.
Duyem: Redkirina Tirkiyê ya cîbicîkirina biryarên Dadgeha Ewropayê ku biryar dabû ku darizandina rêber Apo ne adil bû û mafên wî hîn jî têne binpêkirin, li dijî pîvanên herî bingehîn ên mafên mirovan û edaleta navneteweyî ye.
Sêyem: Nebûna mekanîzmayên astengkirinê li ser asta navneteweyî ku welatan neçar bikin ku biryarên dadgehên Ewropî bicîh bînin, ji ber ku pabendbûn bi îradeya siyasî ya dewleta têkildar ve girêdayî wê ye bêyî ku cezayên bibandor di rewşa redkirin an xapandinê de hebin.
Çaremîn: Îstismara siyasî ya qanûna navneteweyî ji aliyê Tirkiyê ve ku dij-terorîzmê wekî perdeyekê ji bo binpêkirinên mafên mirovan bikar tîne, di nebûna pênaseyeke navneteweyî ya yekgirtî ya terorîzmê de ku di navbera têkoşîna siyasî ya rewa û tundûtûjiya sûc de cudahîyekê çêbike, bi vî awayî Tirkiyê vê yekê di rêya hin qanonên xwe re bikar tîne, da ku siyaseta xwe ya tundutûjiyê bide meşandin.

Hûn wekî Înîsiyatîfa azadiya Rêber Apo, ji bo bilindkirina asta têkoşînê û daxwaza azadiya fîzîkî çi plan û projeyên nû amade kirine?

Însiyatîfa Azadiya Rêber Abdullah Ocalan a Sûriyê ji bo belavkirina raman û felsefeya Rêber Apo li Sûriyê û Rojhilata Navîn li ser astên piralî û yekgirtî dixebite, da ku asta têkoşîn û daxwaza azadiya wî ya fîzîkî bilind bike. Plan û projeyên wê yên sereke ev in:
Yekem: Çêkirina zextê li ser saziyên Ewropî û navneteweyî, di nav de Komîteya Wezîrên Ewropî, ji bo avakirina komîteyek taybetî ji bo lêkolîna binpêkirinên mafên Rêber Apo, di heman demê de şandina peyaman ji rayedarên Ewropî re ji bo peydakirina dosyayên belgekirî li ser binpêkirinên tecrîdê, dermankirina bijîşkî ya paşguhkirî û îşkenceya psîkolojîk a berdewam.
Duyem: Bi tevlêkirina sendîka, partî, rewşenbîr, hunermend û kesayetên giştî, kampanyayên hişyarkirinê yên navneteweyî xurttir bikin.
Kampanyayan heta niha di komkirina piştgiriya 69 xwediyên Xelata Nobelê û di nav wan de kesayetên Rojhilata Navîn jî hene, de bi ser ketin. Ev yek rewatiya exlaqî û zanistî dide û zexta navneteweyî xurt dike, di heman demê de her tiştê têkildarî rewşa Rêber Apo li ser medyaya civakî bi zimanê Erebî û Kurdî tê weşandin.
Sêyem: Belgekirina binpêkirinên tecrîdê bi rêya raporên qanûnî yên rast ên ku ji Komîteya Pêşîlêgirtina Îşkenceyê, Neteweyên Yekbûyî û Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê re hatine şandin, di heman demê de amadekirina dosyayên berfireh ku şahidiyên bijîşkî û psîkolojîk û raporên mafên mirovan ên serbixwe dihewîne ji bo weşandina li ser forumên navneteweyî.
Çaremîn: Destpêkirina destpêşxeriyên yasayî yên ku daxwaza sepandina tavilê ya mafê hêviyê wekî gaveke yekem ber bi azadiya tam dikin û xebata ji bo vekirina doza Rêber Apo li Dadgeha Ewropayê bi argumanên yasayî yên nû yên xwe dispêre berdewamiya binpêkirinan û nebicîhanîna biryarên berê.
Pêncemîn: Lidarxistina çalakiyên hevgirtinê yên cîhanî di salvegera revandina wî de û di bûyerên mafên mirovan ên navneteweyî de, bi balkişandina ser lidarxistina konferans û semînerên rewşenbîrî ku projeya rêberê siyasî û bandorên wê li ser çareserkirina nakokiyên li Rojhilata Navîn nîqaş dikin, da ku wêneya ya ku ji hêla propagandaya Tirkiyê ve li ser wî tê pêşvexistin bişkînin û wî ji "girtiyekî tecrîdkirî" veguherînin projeyek siyasî û rewşenbîrî ku hêjayî nîqaşeke cidî li ser astên akademîk û siyasî ye.
Şeşem: Xurtkirina hemahengiyê di navbera hêzên Kurdî û partiyên demokratîk ên li Tirkiyê, Sûriyê, Iraq û Îranê de, ji bo avakirina eniyeke yekgirtî ku daxwaza azadiya Rêber Apo dike wekî xaleke destpêkê ji bo çareseriyeke berfireh ji bo pirsgirêka Kurd, di heman demê de bê tekezkirin ku têkoşîna ji bo azadiya wî, têkoşîna ji bo demokrasî û aştiyê li tevahiya herêmê ye.

Çima Qirkirina Ermeniyan ji nişka ve bû rojeva Îsraîl?!

111 sal li ser Qirkirina Ermeniyan derbas bûn, vê dema dawî hewldana naskirina wê ji hêla Îsraîlê ve bû rojev, li hemberî wê jî dewleta Tirk bertek dan û amaje bi komkujiyên Îsraîlê kir. Rojevek ava kirin Lubnan jî sedema wê ye.

Hemza Sêvo/ Qamişlo

Di 28'ê Pûşperê de wezîrê Derve yê Îsraîlê Cediûn Sa'ir li ser platforma xwe ya X spasiya Netanyaho û wezîrên hikumeta wî kir ji bo piştgiriya pêşniyara biryara wî ya derbarê komkujiya Ermeniyan de. Wezîrê Derve yê Îsraîlî destnîşan kir ku bi vê biryarnameyê, "Îsraîl tevlî 32 welatan dibe ku erkê xwe yê exlaqî yê naskirina rastiya dîrokî û redkirina hewldanên înkarkirina wê bi cih anîne."

hikumeta Tirkiyê roja 28'ê Pûşperê di daxuyaniyekê de ya ji hêla Wezareta Karên Derve ya Tirkiyê ve hat weşandin, bersiv da û got ku Îsraîl li ber çavên tevahiya cîhanê zilm û zorê li gelê Filistînê dike û niha li Dadgeha Navneteweyî ya Edaletê ji ber kirina jenosîdê li dijî niştecihên Xezayê tê darizandin, îro hewl dide ku bi biryara siyasî ya ku di derbarê bûyerên 1915'an de girtiye, sûcên xwe veşêre. Ev hewldana xerab, ku rastiyên qanûnî û dîrokî paşguh dike, rewşa Netanyaho û hevkarên wî eşkere dike ku di çarçoveya lêpirsîna Dadgeha Navneteweyî ya Cezayê ya li ser sûcên li dijî Filistîniyan hatine kirin de fermanên girtinê li dijî wan hatine dayîn. Em ê bi biryardarî bixebitin da ku polîtîkayên berfirehker û bêîstîqrar ên Îsraîlê li herêmê bi dawî bikin û hikumeta Netanyaho li ber zagonê têkildarî sûcên ku li dijî sivîlan, bi taybet gelê Filestînê, hatine kirin, dadgeh bikin."

Hêjayî bibîrxistinê ye ku di sala 2021'ê de rêveberiya serokê berê yê Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê Joe Biden komkujiya Ermeniyan a sala 1915'an wekî "jenosîd" nas kir, lewma di wê demê de rexneyên mizin li hikumeta Tirkiyê bûn.

Komkujiya Ermeniyan di sala 1915'an de berî Şerê Cîhanê yê Yekem de qewimî û tê texmînkirin ku bi qasî mîlyon û nîv kes li ser destê Impratoriya Osmanî hatine kuştin.

Destpêkirina nakokiyên kûr ên Îsraîl û Tirkiyê!

Di pêşketineke siyasî ya girîng de ku mezinbûna veguherînên li Rojhilata Navîn nîşan dide, hikumeta Îsraîlê hewl dide bi fermî komkujiya

Ermeniyan a di sala 1915'an de wekî "qirkirin" nas bike û tevlî dehan welatên din bû ku berê heman helwest girtine. Biryara ku ji hêla Wezîrê Derve yê Îsraîlê Cediûn Sa'ar ve hate ragihandin, ne tenê daxuyaniyek li ser bûyerek dîrokî bû ku zêdetirî sed sal berê qewimî, lê belê aliyên siyasî û stratejîk hildigire û ji mijara dîrokî bêtir nakokiyên di navbera Îsraîl û Tirkiyê de derdixe pêş. Hewldana naskirina Îsraîlê di demekê de hat ku têkiliyên di navbera Tilevîv û Enqerayê de di rewşeke herî xerab ên salên dawî de ne. Ev yek jî ji ber şerê li Şerîda Xezzeyê, rexneyên tund ên Tirkiyê yên li ser hikumeta Netanyaho û zêdebûna nakokiyên li ser bandora herêmî li Sûriye û Rojhilatê Deryaya Spî der tê. Gengeşeya li ser naskirina Israîlê bi komkujiya Ermeniyan a ku ji hêla Osmaniyan ve di sala 1915'an de pêkhat, yek guherînên di çarçoveya geşedanên siyasî yên Rojhilat Navîn e. Eger naskirina Îsraîlê ji komkujiyê re fermiyeta xwe bistîne ew ê bibe destpêka siyaseteke nû, planên nû, dijminatiya Tikiyê navbera Îsraîlê ya nû.

Çima niha komkujiya Ermeniyan bû rojev?

Bi salan Îsraîlê tevî zextên navxweyî û derveyî ji bo naskirina Qirkirina Ermeniyan dûr ket, ji ber ku têkiliya wê ya stratejîk bi Tirkiyê re ev yek pêknedihat, ji salên 1990'î û bi şûn de dewleta Tirk yek ji hevalbendên herî girîng ên herêmî yên Tilevîvê bû, lewma li ber çavan hat girtin ku mijara qirkirinê nekeve rojevê. Lê belê di deh salên borî de rewş bi awayekî berbiçav guherî, nemaze piştî xirabûna têkiliyên dualî piştî bûyera Mafî Marmarayê, piştre şerê li ser Xezayê têkiliya siyasî û dîplomatîk giha asta bêaramiyê. Biryara Îsraîlê nikare ji tevgera leşkerî ya li ser sînorê Lubnanê û mijara hebûna Îsraîlê li Lubnanê were veqetandin. Piştî gurkirina şerê di navbera Îsraîl û Hizbullahê de, Lubnan bûye beşeke girîng a hevkêşeya ewlehiya neteweyî ya Îsraîlê. Til Evîv her berfirehkirina bandora herêmî ya Tirkiyê wekî faktorek dibîne ku dikare hevsengiya hêzê di qada Lubnanê de ji nû ve dîzayîn bike, bi taybet eger destê dewleta Tirk di projeyên jinûveavakirina Lubnanê an rolek siyasî û aborî di serdema piştî şerê heyî de hebe. Çiqasî dewleta Tirk ne xwedî bandoreke leşkerî ya rasterast li Lubnanê be jî di salên dawî de wê têkiliyên xwe bi hejmarek hêzên siyasî yên Lubnanê re ava kirine, hem jî hebûna xwe bi rêya saziyên mirovî, aborî, perwerdehî û çandî li Lubnanê xurt kiriye. Di nerîna Îsraîlê de her ku hêzeke herêmî li Lubnanê dibe xwedî bandor, ew gav bi baldarî tê şopandin. Îsraîl Lubnanê wekî eniya xwe ya herî hestiyar piştî Xezayê dibîne. Ji ber vê yekê hebûna siyasî, aborî, an dîplomatîk a zêde ya Tirkiyê li Lubnanê dibe sedema geşedaneke nû ji bo tevahiya herêmê, çendîn ew gav ne di warê de leşkerî be jî, lê Israîlê ji bo xwe gefeke mezin dibîne. Îsraîl ditirse ku bandora aborî paşê veguhere bandora siyasî, li hevsengiya hêzê di nav Lubnanê de bike.

Dema ku aborî dibe çekek li pişta hêza siyasî

Îraîl û dewleta Tirk du hêzên serwer li Rojhilata Navîn in, her du di warê aborî dikevin pêşbaziyan û carnan jî dibin hevkar, dema berjewendî hebin, alîkari in bi hev re dema tune bin ji bo hin nakokiyan dijminên hev in. Nakokiyên nûjen êdî ne tenê bi hêza leşkerî ve girêdayî ne. Cezayên aborî, veberhênan, zincîrên dabînkirinê, bender û enerjî bûne amûrên bi qasî artêşan girîng in. Naskirina Qirkirina Ermeniyan ji aliyê Îsraîlê ve dikare bibe hêzeke siyasî di destê Îsraîl de û di çaçoveya aborî de jî zextê li dewleta Tirk bike.

Tirkiyê jî hewl dide amûrên xwe yên aborî û dîplomatîk bi kar bîne da ku hebûna xwe li herêmê xurt bike, çi bi rêya bazirganî, projeyên binesaziyê, an alîkariya mirovî be. Bi taybet Rêya Geşpêdanê ya Îraqê, ev rêya aborî nakeve berjewendiya Îsraîl û Amerîkayê. Lewma em dibînin ku di demeke wiha de ku hewldanên dewleta Tirk ji bo despêkirina rêya Geşpêdanê têne kirin, nakokî di navbera wê û Îsraîlê derketin.

Gelo herêm dikeve qonaxeke nû?

Zû ye ku were gotin wê encamê naskirina Jenosîda Ermeniyan a ji aliyê Îsraîlê ve bibe sedema qutbûna berjewendiyê bi dewleta Tirk re. Di dîrokê de ezmûna siyasî ya di navbera her du aliyan de nîşan daye ku berî niha aloziyên dijwar di navbera dewleta Tirk û Îsraîl de derketin, lê dema ku berjewendiyên hevpar ev yek dikevin dewrê, êdî nakokî tên jibîrkirin. Bêguman ev biryar nîşanek nû ya veguherîna siyaseta Îsraîl li hemberî dewleta Tirk e, gava yekem avabûna bloka Yûnanî-Îsraîlî ye, ev blok jî li dijî dewleta Tirk e. Nakokiya ku niha derketiye, bi zanebûn hatiye derxistin, Îsraîl mijareke dîrokî bi kar tîne da ku pirsgirêkeke xwe di serdema heyî de li gorî xwe çareser bike. Wekî tê zanîn rêjeyeke baş ji xirstyanan heye, di nava wan de Ermen, Çerkez, Aşûr û hwd… hene, mijara naskirina qirkirinê bi rengekî fermî li ser asta cîhanê û bi taybet naskirina hêzeke weke Îsraîlê jê re ew ê dadgeheke mezin li Osmaniyên îroyîn veke. Îdî dema ku Îsraîlê dît dewleta Tirk hikumeta Lubnanê bi ser xwe de dikişîne, lîstoka naskirina qirkirinê derxest da ku ji aliyê hestyarî ve Xirstyaniyan li hemberî Lubnan û dewleta Tirk sor bike û lihevkirinên nakeve xizmeta Îsraîl werin rawestandin.

Du hegemonên ku destê wan di xwînrijîna gelan de heye

Îsraîl û dewleta Tirk li Rojhilata Navîn du hêzên hegemon ku xwînrijîn û pêkanîna komkujiyan têne naskirin. Di dîrokê de, dewleta Osmanî di sala 1915'an de qirkirin li ser Ermeniyan pêkaniye. Di heman demê de, li ser gelê Kurd jî di salên cihê de siyaseta înkarê nasnameyê, qedexekirina ziman û çandê, koçberkirin û operasyonên leşkerî bi destê dewleta Tirk pêkhatine. Li Bakurê Kurdistanê ji komkujiyên weke Geliyê Zîlan, Roboskî û Dêrsim heyanî kiriyarên dewleta Tirk derheqê gelê Kurd li Rojavayê Kurdistanê weke komkujiya Kobanê, Tilhasil û Tileranê ya bi destê DAIŞ'ê û bi fermana dewleta Tirk pêkhat, sûcên dewleta Tirk li Efrîn, Serêkanî û Girê Spî, hem jî Fermana Şengalê û hwd…

Li aliyê din Îsraîl ji sala 1948'an ve komkujiyên xwe û siyaseta birçîkirin û koçberkirinê li ser gelê Filestînê dide meşandin. Di van deh salên dawî de bi taybet piştî 7'ê Cotmeha 2023'yan li Xezayê, şer û operasyonên leşkerî bûne sedema kuştina bi 10 hezarên sivîlan, hilweşandina avahiyan û kirîza mirovahî.

Lewma her gava ku siyaseta Îsraîl û dewleta Tirk li hev nayê, Erdogan derdikeve, li ser kiriyarên gelê Filestîn diaxive, rondikan ji bo wan dibarîne wekî ku ew waliyekî misilman li ser wan e, bi navê Îslamê bang bi berxwedan gel li dijî Îsraîlê dike. Li hêla din jî Netanyaho jî bi heman terzî dibêje Erdogan dîktator e û dewleta Tirk komkujî û siyaseta tunekirinê derheqê gelê Kurd de bi kar tîne. Îsraîl komkujiyên ku li ser gelê Filestîne dide meşandin ji bîr dike û li ser tunekirina Kurdan diaxive, ev yek jî ji bo zextekê li dewleta Tirk bike û hin mijaran li gorî xwe çareser bike. Niha jî amûreke din di destê Netanyaho de ye, dixwaze ola Xirstyanî û neteweya Ermenî bi kar bîne ji bo ku zextekê li dewleta Tirk bike da ku Tirkiyê nekeve pêşiya planên wê.

'Pêwîst e mafê gelê Ermen jî di destûra Sûriyê de were parastin'

Endamê Partiya Yekîtiya Ermenî Yûsif Derwîş da zanîn ku gelê Ermen di Sûriyê de xwedî dîrokeke dewlemend, resen û kevnar e. Divê di destûra nû a Sûriyê de mafê hemû pêkhateyan were parastin û wiha got: "Pêwîste tecrûbeya Rêveberiya Xweser a hembêzkirina hemû pêkhateyan li tevahî Sûriyê belav bibe."

Stêrk Mihemed/Qamişlo

Gelê Ermen di Sûriyê de xwedî dîrokeke kevnarin û dewlemendine. Di pêşketina pêşezayî û bazirganiya Sûriyê de gelê Ermen xwedî roleke girîng û sereke ye. Bi ketina rêjîma Baas û hatine hikumete nû li ser desthiltdariya Sûriyê, gelê Ermen weke hemû pêkhateyên dîtir di Sûriyê de xwedî mafe û daxwaza parastina wê di destûra Sûriyê de dike.

Di derbarê mijarê de endamê Partiya Yekîtiya Ermenî Yûsif Derwîş ji Rojnameya me re axivî.

'Gelê Ermen xwedî dîrokek dewlemed û kevnarin'

Yûsif Derwîş diyar kir ku ev zêdetirî 100 salî ye gelê Ermen cihê xwe di Sûriyê de girtiye û wiha got: "Gelê Ermenî di Sûriyê de di heman demê de li tevahî Rojhilata Navîn xwedî dîrokeke dewlemend, resen û kevnar e. Herwiha xwedî çand û kevneşopiyên bi bandorin. Di destpêka sedsala 20'an de dîroka Ermeniyên Sûriyê ji rûdanên herî piralî û bandor derbas bû ku ji komkujiyê dest pê kir û gihîşt lûtkeya geşbûna çandî û aborî. Dîroka gelê ermen li Sûriyê ji serdemên kevnar dest pê dike, lê hebûna wan a herî mezin û bandor piştî Komkujiya Ermenan a sala 1915'an çêbû ye. Di wê demê de mixabin nêzî milyon û nîvek ermen bi destê osmaniyan hatin kuştin. Sûriyê bû wargeha sereke ya bi hezaran koçberên Ermen ku ji ber hovîtiya Împaratoriya Osmanî reviyan e. Hovîtiya Împaratoriya Osmanî bû sedema herî mezin a hatina Ermeniyan ji Sûriyê re.

Di serdema Mandaya Fransî (1920–1946) di wê demê de Ermeniyan nasnameya Sûriyê girtin. Kampên penaberan bûn taxên nûjen (mîna Meydan li Helebê). Dibistan, dêr û rojnameyên ermenî hatin damezirandin. Herwiha niha piraniya gelê Ermen li Heleb, Şam, Qamişlo, Hesekê, Keseb bajarokekî ermenî yê pir navdar e ku li parêzgeha Lazikiyê û Yaqûbiyê (Al-Yaqubiyah) gundekî ermenî ye li parêzgeha Idlibê ye bicihbûne."

'Mafên asayî ji bo me di hundirî Sûriyê de bibû xewn'

Yûsif Derwîş destnîşan kir ku di dema rêjîma Baas de zimanê Eremenî qedexe bû û wiha pê de çû: "Rêjîma Baas di Sûriyê de netewek, gelek, dengek, çandek û zimanek esas digirt. Hemû netew û pêkhate di Sûriyê di bin navê Komara Erebî ya Sûriyî de bûn. Li gorî hemû pirrengî û pir zimaniya li Sûriyê tenê zimanê erebî zimekî fermî bû, lê belê hemû ziman û pêkhateyên din dihatin paşguhkirin di heman demê de nikarîn bi serfirazî tevbigerîne. Çawa ku zimanê Kurdî û Suryanî li Sûriyê qedexe û ne fermî bûn zimanê Ermenî jî qedexe bû. Bi awayekî azad me nikarî bi zimanê xwe yê resen biaxiviya an bixwanda di heman demê de rêzdarî ji zimanan re nedihat dayîn tenê me dikarî di dêrên xwe bi zimanê xwe biaxiviya û rêbazên xwe yên alo li gorî kevneşopiyên xwe pêkbianîna.

Beriya hatina rêjîma baas li ser desthilatdariya Sûriyê Kurd, Ermen û Suryan karîbûn ku cihê xwe di rêveberî, serleşker û parlementoyan de bigire, lê piştî hatina rêjîma baas hemû destkeftiyên ku me di 1920-1960'î de bidestxistine hatin windakirin. Ji mafê her mirovekî ye ku bi zimanê xwe bixwîne di heman demê de çand û dîroka xwe biparêze û li gorî kevneşopiyên xwe tevbigere, ew mafên herî asayî ji bo me di hundirî Sûriyê de bibû xewn."

'Di destûra hikumeta nû ya Sûriyê de mafê hemû pêkhateyan nayê parastin'

Yûsif Derwîş daxuyakirin ku bi hatina hikumeteke nû li ser desthiltdariya Sûriyê re rewşa Sûriyê nahat guhertin û wiha anî ziman: "Piştî ketina rêjîma baas û hatina hikumeta nû li ser desthiltdariya Sûriyê re, gel û pêkhateyên Sûriyê hêvî dikirin ku vegerin berî niha bi 58 salan ku mafê hemû pêkhateyan were parastin û dayîn. Destpêka ku hikumeta demkî a Sûriyê hate ser desthiltdariya Sûriyê gotin ku wê mafê hemû pêkhate û gelan di Sûriyê de were parastin. Lê belê bi derbasbûna sal û nîvekê ser hatina vê hikumetê re tu guhertin çênebûn û gotinê ji bo parastina mafê pêkhateyan vala derket. Di destûra vê hikumetê de parastin ango dayîna mafê hemû pêkhateyan di Sûriyê de nayê dîtin. Meclîsa gel li gorî daxwaza xwe çêkir û hejmar kesên ku di meclîsê de wê cihê xwe bigirin bi xwe amadekirin û li parêzgehan belav kir, mirovên li gorî wan ku xizmete berjewendina wan bike hatin hilbijartin. Li kêlekî wê jî gel û pêkhateyên din di Sûriyê de cihê xwe di Meclîsa gel de negirtin û dîsa careke din hatin paşguhkirin. Careke din nêzbûna ne baş li hember pêkhateyan hate meşandin di heman demê de siyaseta qirkirin û cûdahiyê li ser netew û pêkhateyên dîtir di Sûriyê de hatin meşandin. Cihên pîroz yên xiristiyanî, Ermenî û Suryaniyan di hundir Sûriyê de dîsa hatin şewtandin û xerabkirin. Êrişa li ser pêkhateyên di Sûriyê xeteriyê li ser gelê Ermen jî tîne."

'Gelê Ermenî, Suryanî û xiristiyanî rastî gefê tên'

Yûsif Derwîş da zanîn ku li Sûriyê dirûşmeya ji bilî Îslamê tu olên din tune ne tê bilind kirin û wiha domand: "Li Şamê bi taybet li Ceremene gelên ku zêde li wê derê tên dîtin Ermen, Suryan û Xiristiyanî ne, hin kesên li wê de derê li dijî pêkhateyên din radibin û dirûşmeya ji bilî Îslamê tu olên din tune ne bilind dikin. Herwiha gelê me yê li wê derê rastî gefê tên diheman demê de dikan, mal û milkên wan dişkînin û dişewtînin. Ev tevger jî rola van pêkhayetan di hundir Sûriyê de dixwe nava gefê, ku wê çawa jiyan bikin û rastî zordariyê neyên. Hêviyê van pêkhateyan bi hikumeta demkî a Sûriyê hate şikandin.

Di hundir destûra Sûriyê de weke pêkhateya Ermenî bi ziman, ol û bi rayeta xwe ya Arî nehate misogerkirin. Niha ez weke mirovekî Ermen û pêkhateyeke Ermen mafê min di destûra Sûriyê de nîne, tişteke taybet ji bo çand û kevneşopiyên me nînin. Ev yek jî xuya dike serdema ku Osmaniyan digot Sinî her tiştin û Tirk hene dûbare dibe, ew sozê ji bo parstina mafê pêkhateyan heya niha nehatiye bicihanîn. Yê ku Sûriye di milê Pîşesazî û Bazirganî de avakir û pêşxist gelê Ermen bû. Yê herî zêde karîbûn ku Sûriyê ava bikin Kurd bûn, hem di milê hejmar xwe ya pir û hêza xwe ya leşkerî ya xort di heman demê de saziyên û dezgehên ku di salên derbasbûyî de avakirine, weke herêmekê serbixwe xwe dimeşandin. Ji ber ku hemû pêkhateyan di nava xwe digire êrişî gelê Kurd kirin û xwastin ku wan tune bikin."

'Pêwîste hemû pêkhate û gelên Sûriyê dest xwe bikin yek'

Yûsif Derwîş tekez kir ku Sûriye ji 1960'î de haya roja me ya îro di nava şer û pevçûnan de ye û wiha got: "Ewqas Şoreş di Rojhilata navîn û Bakurê Efrîka de çêbûn ji bo guhertina zihniyata sîstema heyî ya yek al, ziman, partî û netew bûn. Ji bo neqebûlkirina

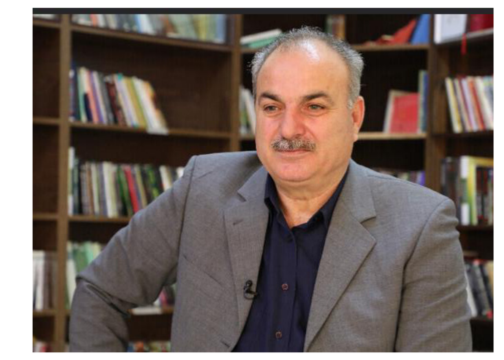

vê sîstemê bi sed hezaren şehîn, birîndar di heman demê de talan û wêranî çêbûn. Sûriye ji 1960'î de haya roja me ya îro di nava şer û pevçûnan de ye, Sûriye ji bajarên herî balkêş û weke dergûşa cîhanê dîhat nasîn. Lê ji ber şer, neqebûkirina pêkhateyan û şerê mezhebî hate xerabkirin, niha jî ew yek tê dîtin şerê mezhebî ya ku li Sûriyê tê kirin pêşeroja Sûriyê ber bi tarîtiyê ve dibe. Pêwîste hemû pêkhate û gelên Sûriyê dest xwe bikin yek û pêşerojeke ronî û aştî ji Sûriyê re avabikin."

'Pêwîste tecrûbeya Rêveberiya Xweser li tevahî Sûriyê belav bibe'

Endamê Partiya Yekîtiya Ermenî Yûsif Derwîş axaftina xwe wiha bi dawî kir: "Di 2014'an de Rêveberiya Xweser xwe îlan kir, di destpêkê de gave xwe ya mirovî, biratî û parastina hemû pêkhateyan ku hevdu temam dikin avêtin. Ev tecrûbeya bi sedê sala ye di hundir Sûriyê de nehatî çêkirin. Di 2014'an de haya roja me ya îro vê yekê di piratîka xwe de pêktînin, ev tecrûbeyeke dewlemend ya demokratîk bûn hêzeke yekemîn di hundirê Sûriyê de. Kesî nikarî nêzî herêmên wan biba ji ber ku hêza xwe ya siyasî, leşkerî û aborî bi hemû pêkhateyan re kiribûn yek. Herwiha çand û kevneşopiyên hemû netew û pêkhateyab bi hevre xorttir kirin di heman demê de karîbûn ku rola xwe di hundir herêma û Rojhilta navîn de bidin xuyakirin. Ji ber ku cara yekemîne li herêmekê hemû ziman têne qebûlkirin û bi vê yekê hate diyar kirin di hundir Sûriyê de ne tenê Ereb hene, lê belê Kurd, Eremen, Suryan, xiristyan, Aşûr, Turkmen, Laz, Cihû û hwd… hene. Hêviya me ya sereke ev tecrûbeya ku li herêmên Rêveberiya Xweser di nava pêkhateyan de çêbûye li tevahî Sûriyê were belavkirin û hikumeta Sûriyê ji wê tecrûbeyê sûdê wergire. Da ku di hundirî Sûriyê de hemû pêkhate cihê xwe bigirin û mafê hemûyan were parastin. Daxwaza me parastina mafê gelê Erman di heman demê de parastima mafê hemû pêkhateyên din di Sûriyê de ye."

Bîra Civakê

Rênas Efrîn

Rola çapemeniyê di balkişandina pirsgirêkên civakî de

Her tim di nava tarîtiyên herî kûr de, çirûskek heye ku di nava wan tarîtiyan de, quncikeke hêmin ronî dike, bi vê wateyê çapemenî dikare beriya her amûreke dîtir xwe bigihîne kêliya rûdanê û hûrgiliyên wê belge bike, ji pirsgirêkên aborî bigire heta yên siyasî û civakî û etnîkî dikarin bi awayekî zelal û bêalî ji aliyê pînos û kamîreya çapemeniyê ve bên kişandin û belgekirin, ne tenê ev, her wiha bi nêrîneke çareserkirina wan pirsgirêkan û nîşandana wan ji aliyên pêwendîdar re dikare bibe xwedî roleke sereke. Rêya çapemeniyê yek ji amûrên herî girîng e ku dikare guhertina pozîtîf biafirîne û hişê giştî bilind bike.

Lê gelek caran ragihandin balê nakişîne ser pirsgirêkan civakî ew jî dibe sedema zêdekirin û kûrkirina pirsgirêkê..

Divê em hemû bi hev re ji bo avakirina ragihandineke neteweyî, demokratîk û xwedî naverok, hewl bidin. Ev ne tenê daxwazek e, belkî hewcedariyeke jiyanî ye ji bo ku em bikaribin di vê erdnîgariya dijwar de hebûna xwe bi awayekî bi rûmet û azad biparêzin. Di nav her saziyeke ragihandinê ya xwedî wijdana pîşeyî de divê pîvanên objektîvîteyê, duristî û parastina berjewendiyên giştî hebin. Ev yek jî dikeve ser milên rojnamevanên ku dilê wan ji bo rastiyê lêdide, her wiha dirûstiya di komkirin û belgekirina agahiyên tekûz de sebir, şiyan, vîn û zanabûneke mezin pêwîst dike, da ku di weşandina agahiyekê de rastiya herî dirust ji aliyê xwîneran ve were naskirin û têgihîştin. Çiqas rastiya civakî bibe rojeva çapemeniyê, ewqas jî hûrgilîyên êş û pirsgirêkên civakê tên naskirin, di hemsn demê de dîrok û bîra civakî ji nû ve tê zindîkirin. Di sîstema dewleta netewe de ev rastî bi awayekî herî berovajî û çors tê pêkanîn, li şûna parvekirina rastiyan, nepixandina kiryarên dewletê yên li di derheqê civakan de tên rewakirin, li şûna pêketina gendeliyê, sergirtin û veşartina rastiyan di nava ragihandina fermî de tê jiyankirin, bi vê yekê rê li ber mezinkirina kirîz û pirsgirêkên civakî tê vekirin û ragihandin tenê dibe amûreke bê wate di destê serweriyê de. Ev yek jî binpêkirineke mezin di derheqê rola ragihandinê de çêdike û wê ji cewhera rasteqîn derdixe û dixe nava objeyan. Ji bo rêgirtina li vê yekê jî divê di serî de deng û rengê ragihandinê bêalî û serbixwe be, di heman demê de di şopandina xwe de azad be, da ku rastiyan zincîr neke û berovajiya wê parve neke. Di heman demê de dubarekirina daxuyaniyên ku nefretê di nava civakan de çêdikin û fitneyan diafirînin kiryarên ne rast in û dûrî yasayên bingehîn ên çapemeniyê ne. Civak bi çavekî xwedîtinî li çapemeniyê dinêre, ango rastiya xwe di wê de nas dike, têdigihêje û ji wê jî şaştiyên xwe sererast dike, lewra jî divê çapemenî bi ziraviyên herî nazik nêzîkî zelalkirina rastiyan bibe û balê bikişîne ser wan.